

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

AARBOG

FOR HISTORISK SAMFUND
FOR SORØ AMT

Side 56

Olden 71

Olden 70

AARBOG
FOR HISTORISK SAMFUND
FOR SORØ AMT

AARBOG
FOR HISTORISK SAMFUND
FOR SORØ AMT

XXXIV

SLAGELSE

HANDELSTRYKKERIET

1952

REDAKTIONSUDVALGET:

Skoleinspektør *J. Heltoft*, Haslev

◦

Kontorchef, cand. mag. *Gunnar Knudsen*
(Stednavneudvalget)

◦

Lektor, dr. phil. *Poul Helms*, Sorø

◦

Lektor *Poul Kierkegaard*, Herlufsholm

◦

(Henvendelser i redaktionssager sker til *J. Heltoft*)

INDHOLD AF XXXVIV BIND

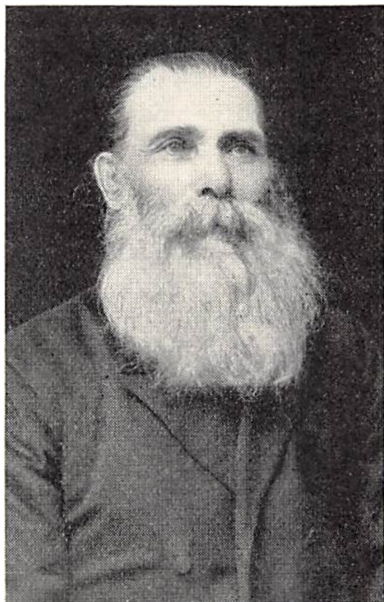
Af Hans Knudsens folkemindeoptegnelser	7
Af kontorchef, cand. mag. <i>Gunnar Knudsen</i>	
Englænderne og spanierne i Sorø amt 1807 og 1808 ...	29
Af overlærer <i>Fritz Jacobsen</i> , Slagelse	
Dr. theol. F. C. Krarup, sognepræst i Sorø 1893—1922	48
Af lektor, dr. phil. <i>Poul Helms</i> , Sorø	
P. R. Duus og hans beskrivelse af Sorø amt	56
Af forfatteren <i>August F. Schmidt</i>	
Kaperkaptajnen fra Glæno	67
Af førstelærer <i>M. A. Ebbesen</i>	
Ringsted-Digteren Sophus Schandorph	88
Af redaktør <i>Adolph Andersen</i>	
Årsmødet	109

BESTYRELSEN :

Amtmand *V. Topsøe*, Sorø, formand.
Architekt *Erlangsen*, Korsør.
Kontorchef *Gunnar Knudsen*, Charlottenlund.
Skoleinspektør *J. Heltoft*, Haslev.
Overlærer *Fritz Jacobsen*, Slagelse, kasserer og sekretær.
Bankdirektør *Valdorf-Hansen*, Ringsted.
Lektor *Poul Kierkegaard*, Herlufsholm.
Rentier *Johs. T. Christensen*, Benløse.
Lektor, dr. phil. *P. Helms*, Sorø.

REPRÆSENTANTER :

Førstelærer *M. A. Ebbesen*, Stigsnæs.
Musikdirektør *Lauritz Hansen*, Ringsted.
Lærer *I. G. Hogsvig*, Bistrup.
Sognepræst *A. Lambert-Jensen*, Kvislemark.
Førstelærer *L. P. Larsen*, Høve.
Lærer *H. C. Hansen*, Sneslev.
Lærer *Nellemann Larsen*, Sdr. Bjerge.
Gdr., sognerådsformand *Sigfred Petersen*, Spijlerup.

Af
Hans Knudsens
Folkeminde-
optegnelser.

Ved *Gunnar Knudsen.*

Min Fader Hans Knudsen i Landsgrav hørte til Egnens kendte Folk, mange af de ældre vil sikkert erindre ham, og jeg kan derfor indskrænke mig til et ganske kort Levnedstrids. Han var født i Landsgrav 29/9 1844. Han begyndte i 1869, efter at have været Elev paa Vallekilde og Askov Højskoler, en Friskole i Landsgrav. Han var samtidig meget interesseret i Havebrug, Froavl og Kartoffeldyrkning, og omkring 1885 maatte han opgive Friskolen — der dog fortsattes og eksisterer den Dag i Dag — for at kunne faa tilstrækkelig Tid

til at pleje sine Have- og Landbrugsinteresser, hvor han navnlig virkede for Husmandsbrugets Fremme som en Slags ulønnet Konsulent, han oprettede under beskedne Former en Havebrugsskole, hvor han uddannede mange Elever i praktisk Havebrug, og senere, omkring 1900, begyndte han med korte Kursus for Husmænd og med Bistand af sin Hustru, Hanne Knudsen, med korte Kursus for Kvinder i Konservering af Frugt og Havesager. Han virkede energisk for Udbredelse af Frugtavlen, han stiftede Sorø Amts Haveselskab og var dets Formand lige til han nedlagde Hvervet paa Grund af Alderen, og han deltog meget i de lokale Landboforeningers Planteavlsvirksomhed. Selv havde han oparbejdet en betydelig Planteskole, som han dog afstod nogle Aar før sin Død. Han døde $10/11$ 1930 i en Alder af 86 Aar og ligger begravet paa Skt. Peders Kirkegaard i Slagelse.

Mellem min Faders efterladte Papirer findes et Skrivehæfte, som bærer Titlen: „Folkesagn, gjengivne efter fortællingen af Hans Knudsen. Vallekilde højskole, November 1867“. Det maa snarest opfattes som en Frugt af Svend Grundtvigs kraftige Agitation for at redde de Rester af gammel Folketradition, der endnu var bevaret; han havde faaet mange interesseret i at optegne og indsende Optegnelserne til ham; paa Grundlag heraf udgav han (1854—61) 3 Samlinger under Titlen: „Gamle danske Minder i Folkemunde: Folkeæventyr, Folkeviser, Folkesagn og andre Rester af Fortidens Digtning og Tro, som endnu lever i det danske Folks Erindring“. Der var navnlig i Højskolekredse betydelig Interesse for denne Sag, og paa Vallekilde er min Fader blevet saa optaget af Folkeminderne, at han har følt sig kaldet til at yde en aktiv Indsats for at bevare dem for Eftertiden.

Det var ogsaa i 1867 at Evald Tang Kristensen begyndte sin Indsamling af Folkeminder, der skulde bringe saa enestaaende Resultater. Tidspunktet var gunstigt; dengang var det muligt at finde Meddelere, der var indlevede i den gamle Folketro og Sagnverden, og som kunde huske Eventyr og Folkeviser udenad. Efterhaanden som disse gamle Meddelere er uddøde, har det været i rivende Tilbagegang med den gamle Folketradition. Derfor har de ældste Optegnelser den største Værdi og staar langt over dem fra den nyeste Tid, hvor Traditionen ligesom er gaaet i Opløsning.

Min Faders Optegnelser, der er foretaget med stor Omhu, med Sans for Enkelthederne og for Fremstillingens Anskuelighed, er desværre kun et beskedent Omfang. Det blev kun til et Tilløb, saaledes som man kender det fra Skolen, hvor den flinke Elev ofte anlægger Samlinger af forskellig Art, alt efter sine Interesser. Ogsaa efter Højskoleopholdet vedblev han en Tid at optegne, til et Stykke ind i 1870'erne, men Skriveheftet blev aldrig skrevet fuldt; andre Ting lagde efterhaanden Beslag paa hans Tid.

Men sin gamle Kærlighed til Folkeminderne bevarede han Livet igennem; han holdt meget af at fortælle Eventyr og berette om, hvad han havde hørt af „de Gamle“. Engang da Evald Tang Kristensen var paa Indsamlingsrejse omkring paa Sjælland, kom han ogsaa indenfor hos Fader, jeg erindrere det tydeligt; han var ledsaget af Redaktør Martin fra Sorø. De sad længe og talte sammen, men jeg tror dog ikke, at Tang Kristensen har faaet meget med hjem; jeg har ikke i hans trykte Sagnsamlinger set noget Frugt af dette Besøg. Helt uden Udbytte skulde han dog ikke forlade Faders Hus;

han havde sin Taske fuld af Bøger, han selv havde udgivet, og fik Lejlighed til at sælge et Par Stykker af dem. Overhovedet havde Fader i Tidens Løb samlet mange Bøger om Folkeminder. Jeg mindes, at jeg selv i en lovlig tidlig Alder gik ombord i denne Litteratur, læste om Spøgelser og Genfærd og blev saa indlevet i denne Mørkets Verden, at jeg en Overgang var meget mørkerød.

Ordsprog havde Faders særlige Interesse, han anvendte dem med Forkærlighed i sin Tale, og tillige i sin Undervisning, dengang han var Friskolelærer. Engang kom han dog galt afsted. I en Skrivebog havde han som Forskrift brugt Ordsproget: „Degne og Duer gør skidne Stuer“. Da Præsten som Tilsynsførende paa et Besøg i Friskolen fik fat paa denne Skrivebog, vakte det hans Mishag, han mente her at finde Bevis for Friskolens Oprør mod det offentlige Skolevæsen, personificeret i Degnen, en Tanke som utvivlsomt har ligget Fader meget fjern, men som han dog havde vanskeligt ved at faa Præsten bort fra. Fader har efterladt sig to Hæfter Ordsprog, men dem er jeg dog betænkelig ved at udgive, da han opgiver til Dels at have brugt trykte Kilder.

Jeg fremlægger her alt det Stof, der stammer fra Vestsjælland, idet jeg forbigaar nogle Optegnelser fra Langeland, som Fader uden Tvivl har nedskrevet efter sine Forældre, der begge var Langelændere. Optegnelserne er, fraset ganske faa selvfølgelige Rettelser, meddelt ordret og bogstavret som han selv nedskrev dem; man ser, at han gennem Højskolen har tilegnet sig den „skandinaviske“ Retskrivning med smaa Bogstaver og Bolle-å mere end 80 Aar, før den blev indført i vore Skoler. Med Hensyn til selve Teksterne skal jeg forudskikke et Par Bemærkninger.

Sagnet om Heksene i Vemmelev Kirke har jeg tidligere udgivet i „Øst og Vest, Afhandlinger tilegnede Professor Arthur Christensen“, Kbh. 1945, Side 208—12. Jeg benyttede det der til at paavise, at Sagn af tilsyneladende gammel Type godt kan opstaa i nyere Tid. Det er nemlig en Kendsgerning, at Begivenheden faktisk fandt Sted i Vemmelev Kirke Skærtorsdag 1788; den omtales i Johs. C. Jessen: „Slagelse Herreds Skolehistorie“ (1942), Side 124, og i Jens Kamp: „Danske Folkeminder“ (1877), Side 201, og den fik et retsligt Efterspil, idet „Heksene“ aabenbart har anlagt Injuriesag mod Karlene og Drengen samt en Gaardmandskone, som havde været den egentlige Anstifter, og de blev alle idømt Fængsel paa Vand og Brød i 8 Dage, samt en Mulkt.

Iøvrigt indeholder Faders Optegnelser et andet Eksempel paa Sagn af nyere Oprindelse. Det er Sagnet om Trolden i Bannerhøj, som faar Lov til at overvære et Fastelavnsgilde i Bannerhøjsgaarden. Nu er Bannerhøjsgaarden, eller som den nu hedder, Bavnehøjsgaarden, en udflyttet Gaard; den laa oprindelig inde i Landsgrav By og blev først bygget paa sin nuværende Plads ved Højen efter Udskiftningen, som fandt Sted i Aaret 1796. Som følge deraf kan dette Sagn heller ikke være ældre end Gaardens Udflytning. Naar saadanne Sagn har kunnet opstaa i saa sen Tid, kan det kun forklares som Vidnesbyrd om, at den gamle „Overtro“ har haft Livskraft betydeligt længere end man ellers har været tilbøjelig til at antage, den har været i fuldt Flor helt ned i Oplysningstiden.

Ogsaa en Folkevise findes blandt Faders Optegnelser. Folkeviser er ikke saa almindelige paa Sjælland som i Jyl-

land, hvor de har levet længere ned i Tiden. Hvem hans kvindelige Meddeler, A. M. P., er, kan jeg desværre ikke oplyse. Det er rigtigt, at den foreliggende Vise er den samme, som Evald Tang Kristensen har udgivet som Nr. 6 i „Jyske Folkeminder“ under Titlen „Lodkastningen“, og Faders Henvisning dertil viser desuden, at hans Optegnelse er sket efter 1871, Trykningsaaet for den anførte Bog, men efter Haandskriften at dømme dog næppe meget senere. Visen er udgivet af Axel Olrik i „Danmarks gamle Folkeviser“ som Nr. 376 under Titlen „Hr. Peders Skriftemaal paa Havet“. Dens Hovedindhold er følgende:

Hr. Peder faar af sin Fostermoder at vide, at han skal drukne paa Havet; for at trodse sin Skæbne lader han bygge et udmærket Skib og sejler ud, men da Skibet kommer paa Havet, staar det pludselig stille. Skibsfolkene siger da, at der maa være en syndig Mand iblandt dem; Skibet kan ikke skride, før han kastes overbord. Der kastes Terning for at finde ham, og Loddet falder paa Hr. Peder; han gaar da hen foran Masten og gør sit Skriftemaal. Han er klar over sin Skæbne og beder hilse hans Moder og indbilde hende, at han tjener i Kongens Gaard, men for hans Fæstemø skal de ikke dølge Sandheden.

Visen er ældst kendt fra et Haandskrift fra 1590, men desuden har den været udbredt gennem trykte Flyveblade fra Slutningen af 18. Aarhundrede, og fra nyere Tid foreligger talrige Opskrifter, saa min Faders Optegnelse kan ikke siges at bringe noget egentlig Nyt, selv om den hører til de bedste af de bevarede yngre Opskrifter.

PRÆSTEN OG KARLEN

Folkesagn fra Slagelseegnen.

I Vemmeløv var der engang en præst, som havde den vane ofte at gå ind i kirken om natten. Dette kunde hans kone slet ikke lide, og hun fik derfor overtalt en karl til at gå efter ham derop, og når han så skulde gå ud af kirken, da skulde han stille sig i vejen for ham for at prøve, om han ikke kunde give ham en skræk i blodet, så han holdt op med disse natlige vandringer.

Da præsten kom og vilde ud, stillede karlen sig straks ligefor ham med et lagen over sig, men præsten var klogere; han spurgte straks karlen om hvem han var; karlen svarede ikke. Så begyndte da præsten at mane ham i jorden. Da han var sunket i til anklerne, spurgte præsten ham atter, hvem han var: men han vilde endnu ikke svare. Så manede præsten ham endnu dybere ned og spurgte ham igen, hvem han var. Endnu vilde han ikke svare, og præsten vedblev da at mane ham i til et godt stykke over knæerne. Da så karlen mærkede, at det gik ham galt, begyndte han at råbe og skrigte, og nu var han villig til at fortælle, hvem han var. „Nej“, svarede præsten, „nu er det for silde, nu kan jeg ikke med al min magt frelse dig, nu må du derned“. Så blev karlen manet levende helt ned i jorden, men våbenhuset blev fra den dag flyttet om til kirkens nordre side, og der er det endnu den dag i dag¹⁾.

¹⁾ Dette Vaabenhus maa have ligget der i 1867, da Optegnelsen fandt Sted; antagelig er det blevet nedrevet ved de store Ombygninger, der skete i Aarene 1871—73; nu anvendes Taarnrummet som Vaabenhus, med Indgang fra Syd. Det nordlige Vaabenhus er ikke omtalt i Danmarks Kirker, Soro Amt, under Beskrivelsen af Vemmelev Kirke. Om

HANEN, DER GJORDE ÆG

Folkefortælling fra Hyllested.

Hos en gårdmand i Hyllested havde de en hane, der var syv år gammel, og derfor burde været afløst, men fordi han var så stor og mandig, havde han fået lov at leve. Men pludselig forsvandt hanen, ingen vidste, hvor han var blevet af, og der blev talt allehånde om den hane, indtil manden en dag gik ude i haven, da hørte han på engang en aparte lyd, som han syntes kom henne fra bagerovnen. Man træffer endnu mange steder på landet ved de gamle bøndergårde bagerovnen opført udenfor huset, for det meste i haven, med et tag over, som danner ligesom en lille sidebygning til midten af stuehuset; dette fandtes i ældre tid overalt i denne del af Sælland.

Han gik da derhen og opdagede straks hanen, der sad i en krog oppe på bagerovnen; han havde nu været borte i omtrent tre uger. Manden tog fat på hanen og fik da at se, at han lå på tre forunderlige æg. Han blev så opbragt på hanen, at han straks huggede hovedet af den. Derpå gik han hen og tog æggene og gik ind med dem for at undersøge, hvad der var i dem. Han kaldte da først på folkene i gården; da han fik samlet dem, tog han æggene varsomt frem, slog dem itu og — hvad var der vel så i dem? — der var i det ene en hugorm, i det andet en stålorm og i det tredie en lindorm. Der

en Flytning af Vaabenhuset fra Kirkens Sydside til Kirkens Nordside tales der ogsaa i et Sagn om en Lindorm, optegnet 1861, trykt i Svend Grundtvigs danske Folkesagn 1839—83, udg. af Hans Ellekilde I p. 400.

blev almindelig bestyrtelse over det passerede, og æggenes indhold blev nøje forvaret; men aldrig mere fik en hane lov til at blive så gammel der i gården.

En lindorm er en frygtelig skabning, der kan efter folkesagnet vokse således til, at den endogså flere steder har lagt sig ved kirkedørene, så folk i hele år endogså slet ikke har kunnet komme i kirke. For at råde bod herpå har man så måttet føde en ung tyr op, indtil den var tre år gammel, med sød mælk og hvedebrød, så den blev rigtig stor og fed. Den måtte da optage en kamp med lindormen, som den da også gerne overvandt, men måtte også undertiden tillige selv bukke under.

Hugorme og stålorme vare så ubekendte der på egnen, så man anså dem for at være overordentlig giftige og meget farlige for folk. Ja om stålormene var der endogså mange, der sagde, at de vare så forfærdelige, at om man også slog dem over med en stok i to stykker, så løb begge stykker igen sammen.

SPØGELSET

Fortalt fra det sydvestlige Sælland.

I byen L.¹⁾ var den gamle præst død og en ny var kommen isteden. Men det begyndte allerede straks at se noget broget ud der i præstegården. Blandt andet var det ikke rigtig fat på latrinen, hvor man hver aften, som man sagde, kunde træffe den afdøde præst i bar skjorte, så tilsidst turde ingen vove at komme der. I denne nød henvendte man sig da til den nye præst og bad ham at mane spøgelset. Han unddrog sig først der-

¹⁾ Uden Tvivl Lundforlund, den eneste Sogneby i Sydvestsjælland, hvis Navn begynder med L.

for, men det blev jo længer jo værre, og tilsidst så han sig nødsaget til at gøre en ende på dette uvæsen, han talede da med en anden præst derom, og denne rådede ham da til at gøre en ende derpå, på hvad måde det end måtte ske. Da det nu en aften var rigtig galt, kom husets folk som sædvanlig og bad præsten rigtig in-stændig om dog at gøre det af med dette overnaturlige besøg. Han tog da mod til sig og befalede sig gud i vold, derpå sagde han til hele husets befolkning, at de nu blot kunde følge ham. Da de kom ud i gården, sagde han, at nu kunde de få den onde selv at se. De vare nu komme til stedet. Præsten gjorde korsets betegnelse for sig og fremsagde sagte nogle ord, og straks kom spøgelse ud af døren, gik lige hen for præsten og foer derpå op i luften og forsvandt der med et frygteligt hyl. Siden den tid var der god fred og ro for spøgelser der i præstegården.

SKÆRTORSDAGSKIRKEGANGEN

Skærtorsdag gå alle heksene i kirke. Vil man da vide, hvilke af alle de tilstedeværende kvinder der ere hekse, så tager man det første æg en sort høneke — en ung høne, som nu begynder at lægge æg — har lagt, men det må være lagt en torsdag; det lægger man i lommen på en, som den dag skal i kirke, men han må dog ikke vide, at ægget er der, han vil da kunne se dem sidde i kirken med deres siebøtter, malkespande og stripper på hovedet.

HEKSENE I KIRKE

Fortælling fra Vemmelov.

I gamle dage var der mange hekse i denne egn; skærtorsdag skulde de som sædvanlig i kirke. Da var der fra en gård to karle og en dreng i kirke. Drengen havde, ham selv og karlene uafvidende, fået et af de ovenfor nævnte æg i lommen; da han kom ind i kirken, begyndte han at blive som han var ude af sig selv, idet han råbte: „se, der sidder N. med en strippe på hovedet, der sidder L. med en malkespand på!“ o. s. v. Karlene, som sadde ved ham, tyssede på ham, men det hjalp ikke. En af heksene var redet til kirken på en gråskimlet hest, som hun havde bundet udenfor våbenhusdøren; den kunde drengen se, men de andre kunde ikke se noget til den. Heksene mærkede nok, hvordan det var gået dem, og de vare yderlig forbittrede og søgte at hævne sig på drengen, som uskyldig var kommen til at spille dem dette slemme puds. På hjemvejen blev han kastet hid og did, snart frem, snart tilbage og snart til en af siderne; karlene måtte have fat i drengen, en ved hver side, men alligevel kørte heksene med drengen, så godt de kunde. Undertiden kom et par af dem ridende på hver sin gråskimmel for om muligt at klemme drengen imellem dem, for når de kunde have fået ram til at klemme ægget itu i lommen på ham, så kunde han ikke have set mer, men så havde han i det samme havt brækket sit lår. Drengen kunde hele tiden se, hvorledes de red der frem og tilbage, men karlene kunde intet se. Omsider nåede de hjem, og ægget kom af drengens lomme. Men drengen kunde jo gøre heksene stor skade

med, hvad han havde set, derfor kom heksene til ham i marken, og hvor han ellers færdedes, men altid i en eller anden skikkelse, med flammende hosebånd og andre småting, som han skulde have for at tie stille med, hvad han havde set. Han lovede godt og tav også stille dermed, indtil han kom til folk, så kunde han sjælden tie længere. Følgen blev, at heksene besluttede at hævne sig på ham; hvor han gik, ude på marken eller hvor-somhelst, vare de efter ham; kom han i nærheden af en tørvegrav eller et vandsted, blev han kastet deri, og plaget blev han på mangfoldige måder, så han tilsidst måtte rejse der fra egnen; men han havde fået for-meget, han blev aldrig rask mere og døde allerede i en meget ung alder.

NISSEN

Fortælling fra Foerløv.

I en gård i Foerløv var der en nisse, som bestandig fik sin sødgrød om aftenen; ingen anden end konen vidste rigtig besked om ham, men hun var også godt kendt med ham. En aften var manden og konen kørte bort og bleve noget sildig borte, lillepigen sad alene oppe og halvsov i kakkellovnskrogen. Med et hørte hun døren til øverstestuen blive lukket op, og øjnene kom dem i en fart. Henne i døren kom en fyr tilsyne iført grøn silkekjole og med en rød hue på hovedet; han kom med begge hænder fulde af sølvpenge, som han først lagde på bordet, derefter slog han til dem, så de røg langt hen i krogene, en del af dem kom om bagved en kiste, som stod der, dem tænkte pigen, at hun skulde

samle op, når hun næste dag skulde feje; men hun fik andet at tænke på.

Nissen, ti ham var det, gik hen til sengen; her begyndte han at lede ved fodenden efter grøden, men da han ingen fandt, gik han og slog døren hårdt i. Pigen var bleven så angst, så hun turde ikke blive oppe; hun gik tilsens. Hendes seng stod lige under loftstrappen. Da hun var kommen til sengs, hørte hun, at der kom en gående ned ad loftstrappen, som slæbte en stor jernlænke efter sig. Det var naturligvis igen nissen. Pigen var så angst, at hun svedte, heldigvis kom nu folkene hjem. Pigen foer op af sengen og ud i gården, hvor hun straks fortalte, hvad hun havde set. Konen gav hende et vældigt ørefigen og bød hende tie med den slags historier. Manden måtte naturligvis intet vide.

I en gård, hvor en nisse opholdt sig, var indretningen i kostalden således, at man gik ind imellem et par køer for at komme hen i grevningen. Her havde nissen ofte sin fornøjelse af at binde halerne sammen på de to køer, som stod ved hver sin side af indgangen, hvorved det ofte skete, at en eller anden kunde få næsen til det tredie ben, som da gerne kom lige ned i komøget. Engang skete det, at en ko havde kælvet, og da de kom ud i stalden, fandt de en meget stor kalv liggende i grevningen; de tog en høkurv og væltede ham i, to stærke karle skulde bære kalven i kurven, men det var kun med nød og næppe de formåede det, og kalven

blev jo længere jo tungere. Endelig fik de ham hen til det hus, som han skulde være i, og de væltede ham da ind over dørtærskelen med de ord: „ligg nu der, dit tunge bæst!“ Ret som de havde sagt disse ord, hørte de nissen rigtig skælmsk udbryde: „he, he, he!“ oppe i hanebjælken. Det var ham, som havde hjulpet til med at tynge så hårdt på kurven.

HVORFOR SKRÆDERNE BRUGE AT SIDDE PAA BORDET, NÅR DE SY

Fra Sydvestsøland.

På et større sted var engang flere skrædere samlede for at sy. De sadde rundt om et stort bord, men en af dem kunde ingen plads få ved bordet, han måtte da sætte sig ovenpå det. Som de allerbedst sad og syede, kom Fanden ind og tog dem allesammen med sig, så nær som ham, der sad på bordet. Efter den tid har skræderne altid valgt at sætte sig på bordet.

TROLDE I BANNERHØJ

I Bannerhøj (måske Bavnehøj) på Landsgrav mark ved Slagelse har der i gamle dage boet trolde. Det skete engang, at der skulde være fastelavnsgilde i den gård, som ligger lige ved siden af højen, og som efter den kaldes Bannerhøjsgården, da kom der en dag, da konen var ene hjemme, en trold ind til hende og bad hende, om han ikke måtte få lov at komme med til gildet, der skulde ingen få ham at se undtagen hun selv. Hun gav ham lov hertil, og han kom også, men han havde taget sin dværgchat på, og så var der da heller ingen for-

uden konen, der så ham. (Om han ellers udførte noget ved gildet, derom tier fortællingen).

I Bannerhøj, med hele den række af høje, som findes i samme linie på Landsgrav mark, var det i gamle dage meget slemt med troldtøj. I flere af højene fortælles der om, hvorledes man har hørt kister blive slagne i nede i højen, samt hvorledes troldtøjet lagde deres ting ud at soles. På en af dem kunde man stadig finde askeliggende, som troldfolket bar ud. Nu ere de enten uddøde eller rejste bort, så man hører eller ser aldrig noget til dem.

Tidt blev nogen vildfarende på disse marker, og det var da altid troldfolket, der her havde sit spil. En endnu levende mand havde været på arbejde i Bannerhøjsgården, og da han om aftenen gik hjem, kom der en gående bagefter ham og gik og spurgte i et væk: „Hvor har du været, hvor har du været?“ Manden vidste nok, at det her gjaldt om at tie stille, indtil han kom til den indgravne vej, hvor han var vis på, han ikke kunde fare vild. Da han nåede den, vendte han sig om mod den, der gik bagefter, som endnu stadig vedblev med sine spørgsmål, med de ord: „Hvad Fanden kommer det dog dig ved?“ Dermed forsvandt han, og manden kom lykkelig hjem.

TROLDEBRYLLUPPET

I nærheden af Flakkebjerg var der for mange år siden en høj, hvori der fra gammel tid havde boet troldfolk. Konen i en nærliggende bondegård var de godt kendt med, og her kom de tidt for at låne et og

andet til husbehov, hvad da heller aldrig blev dem nægtet, da de altid redelig bragte igen, hvad de havde lånt. Men en dag kom en trold fra bakken ind til konen og lånte og gik og kom igen for at låne. Dette gentog han så ofte, at konen tilsidst udbrød: „Men hvor kan det dog være, at du skal låne så mange ting idag?“ „Det skal jeg sige dig“, svarede trolden, „der skal være bryllup hos os imorgen“. „Kan jeg da ikke få den stads at se?“ spurgte konen. „Jo“, svarede trolden, „det kan du nok, men det vil koste dig et ørefigen“. „Ja, det får ikke hjælpe“, sagde konen, „for jeg synes dog, det kunde være morsomt at se et sådant brudetog“.

Næste dag, da familien i bondegården var samlet for at spise til middag — de voksne sad om bordet, to børn sad ved en stol med en tallerken kål for sig — kom hele brudetoget dragende gennem stuen, hvor de havde deres kirkevej. De fleste red på løjerlige heste: bagerovnsfjælle, ovnrager, koste, skærekister og lignende. Konen så alt og gav sig da så hjærtelig til at le og råbte: „se, se!“ Manden kunde intet se, og han troede da, at konen var tosset. Allerbagerst kom den trold, som dagen i forvejen havde været hos konen og lånt redskaber; han gjorde de løjerligste krumspring, og da han kom udfor den stol, ved hvilken børnene sad, slog han ud med benet og ramte tallerkenen, som faldt på gulvet og gik istykker, og maden spildtes. Konen syntes, det så så løjerligt ud, at hun lo endnu mere. Manden blev da så vred, at han sprang op, gav hende et ørefigen og sagde: „Skal du le af, at tallerkenen bliver slaget istykker, og al den gode mad bliver spildt!“

TROLDE I OLSHØV

På Ormitslev mark i Vemmeløv sogn mellem Slagelse og Korsør er der på en mark to høje, den ene kaldes Tvchøv og den anden Olshøv eller Oshøv. Om den sidste har en kone i Landsgrav ved Slagelse fortalt mig følgende:

Da vi vare nogle småtøser, havde vi altid så stor lyst til at lege på Olshøv, der stod fire store stene på enden, og ovenpå lå en svær stor en, og mellem disse stene syntes vi det var så morsomt at være. Det var os strengt forbudt at komme der, for der var slemt med troldtøj i bakken. Alligevel listede vi os tidt derop, og vi kunde da ofte tydelig høre, hvorledes de rumsterede nede i højen, store kister bleve slagne i, og der var et forfærdeligt spektakel. Vi så aldrig noget, men i et sted, som lå der i nærheden, så de ofte, at troldfolket bar både det ene og det andet ud, både sko og mange andre sager, for at soles, men ingen fik det at se nærved, det sørgede troldfolket altid for.

KORSENE VED SKØRPINGE

(En Roman om to Brødres Kærlighed til samme Pige, de dræber hinanden, og til Minde rejses de to Kors ved Skørpinge. Med Overskriften: Efter et Folkesagn findes den trykt i Sorø Amtstidende 1869 Nr. 175 med Dagens Nyheder som Kildeangivelse. Min Fader afskriver hele Romanen og tilføjer:)

Udskriveren har hørt følgende fortælle fra stedet: De to omtalte trækors blive stedse holdte højt i hævd, og den iver, som hos somme folk viser sig for at få så-

danne ting bort, „som stå ivejen på marken“, hvorved de gamle minder naturligvis ikke skånes, viser sig slet ikke her. Ved det nordligste kors findes en kilde, som i mands minde aldrig har været tør, den bliver ifølge en gammel skik altid rensset st. Hans aften, og der har fra gammel tid kommet mange til denne kilde, særlig st. Hans aften, for herfra at hente lægedom, og endnu ere disse kildebesøg ikke ophørte, men man kan endnu træffe folk der undertiden langsvejs fra¹).

LODKASTNINGEN

Fra Slagelseegnen. Smlgn. No. 6 i E. T. Kristensens „jydske folkeminder“.

1

*Og det var ungen hr. Peder
gik for hans fostermor at stå,
for han vilde spørge, hvad død han skulde få
for synden den var ham så stor.*

2

*Ikke så dør du på sotteseng,
ej heller blir du slagen i krig,
men vogt dig kun for bølgen den blå,
den ene forkorter dit liv.*

3

*Og det var den unge hr. Peder,
han ganger sig til stranden ned
og lader sig bygge så kosteligt et skib,
det bedste, der fandtes på jord.*

¹) Om denne Kilde, Brixes Kilde, se nærmere i Aar bog for historisk Samfund for Sorø Amt VII (1918), Side 30.

4

Og skibet det var udaf valnøddetræ,
og masterne de vare ligeså,
men vimpelen var af det rødeste guld,
som vajede ovenpå.

5

Det var både skipper og styresmand,
de styrede skibet fra land,
tilbage så glemte de Gud Fader og Son
og så Gud den Helligånd.

6

Idag så ville vi drikke,
mens vi godt øl og vin kan få,
imorgen så ville vi sejle,
hvis vinden vil være os god.

7

Og da de var kommen så langt fra land
at de ingen hjælp kunde få,
stod skibet stille, så hjælp os Gud;
her må vi nok alle forgå.

8

Det var både skipper og styresmand,
de spilled guldtærninger overbord,
for de vilde endelig vide og se,
hvem synderen var så stor.

9

*De vilde endelig vide og se,
hvem synderen var så stor,
og det var den unge hr. Peder,
han nede i kahytten lå.*

10

*Da de nu var kommen så langt fra land
at de ingen præster kunde få,
„så lader os falde for masten ned
og gøre vort skriftemål“.*

11

*(De kirker dem haver jeg røvet,
de klostre dem haver jeg opbrændt,
så mangen en dydelig jomfru
deres ære haver jeg krænkt.)¹⁾*

12

*„Hvis nogen af eder skulde komme i land,
og min fostermøder spørger efter mig,
så siger, at jeg tjener udi kongens gård
og står mig ganske bravt“.*

13

*„Hvis nogen af eder skulde komme i land,
og min fæstemø hun spørger efter mig,
så siger, at jeg hviler under bølgerne blå,
beder hende: at hun gifter sig“.*

(optegnet nøjagtig efter ordlyden, således som A. M. P. har foresagt mig den. Tonen, som den af hende blev sunget på, er også en ganske anden end den jyske).

GAMMEL FOLKETRO

Når de forreste tænder i munden sidde vidt fra hinanden, kommer man til at rejse vidt omkring.

Når rumpen klør, så er det enten nogen, der bander en, eller det er præstens piger, der roser en, eller man bliver omtalt på store steder, hvor man dog ikke er personlig kendt.

Når næsen klør, så bliver man budt til gæstebud, eller også får man næsvisse gæster.

Man må ikke låne en synål eller stoppenål ud, eller om man selv har lånt en, da må man ikke bære den igen, uden at der hænger en ende tråd ved den. Den som modtager en nål uden tråd vil komme til at modtage en nøgen mage. (Fra Sydvestsælland).

Når man spiser sild, skal man tage „sildesjælen“ og kaste den op imod loftet, så får man ikke feberen det år.

Når en frugtsommelig kone dør, må man endelig ikke glemme at medgive hende nogle penge, dem hun i levende live vilde have ofret ved sin kirkegang, for

¹⁾ I Optegnelsen er der gjort Plads til Vers 11, Nummeret staar der, men Pladsen staar tom. Her er Verset suppleret efter Danmarks gamle Folkeviser Nr. 376 C. Dette Vers mangler ogsaa i de trykte Flyveblade, saa man kunde være fristet til at tro, at A. M. P. kendte Visen herfra. Men i saa Fald havde hun næppe vidst, at der manglede et Vers her, og faaet afsat Plads til det. Snarere er Verset udeladt af æstetiske Grunde.

når den tid kommer, da hun, om hun levede, skulde holdt sin kirkegang, vil hun ved nattetide gå ind i kirken og lægge sit offer på alteret.

Når et menneske har aflivet sig selv, er det altid rigtigst, når det bæres bort fra huset, at slå en spand vand efter det, da der ellers er fare for, at det skal gå igen.

GAMLE TALEMÅDER

Havde der ingen stoddere været til, så havde der heller aldrig nogen „kælling“ blevet nævnt.

Hunde og herremænd lukke ikke døren efter sig, derfor siger man også om en, der lader døren stå åben: „Der er nok enten en hund eller en herremand fader til ham“.

Skære (sprætte) op og sy sammen er skræderens jammer.

Ja, såmænd — og kvinderne med, pigerne skal man lede efter i denne by; få er de, små er de, surt ser de, sjældent ler de, ilde græder de, og vel er det.

„Nu skal vi høre en skrålen“, sagde drengen, han vilde kæmme sin moder.

Englændere og spaniere i Sorø amt 1807 og 1808.

Af *Fritz Jacobsen*.

En fjendtlig besættelse af landet i lighed med den, vi måtte døje 1940—1945, kom Danmark ud for i 1807, da englænderne efter rovet af den danske flåde besatte dele af landet. Der var dog den store forskel, at denne besættelse strakte sig over langt kortere tid og var langt mere gnidningsløs end den tyske. Fra en samling dokumenter i Rigsarkivet vedrørende urolighederne med England 1807 og fra nogle trykte beretninger om den tid er nedenstående oplysninger hentet.

De nævnte arkivalier er for Sorø amts vedkommende især breve fra og til amtmand Stemann i Sorø.

Cancelliet udtaler i en skrivelse af 12/8 1807, at forholdene gør det nødvendigt, at forsvarsanstalterne forøges det mest mulige, hvorfor der uopholdelig fra hvert gods skal indsendes øvede jægere til hest og med fornøden armatur. Hvis der ikke holdes jæger, skal der sendes en anden øvet riffel-skytte; tilbageholdes nogen øvet skytte, vil den pågældende godsejer blive draget til ansvar. To mænd, N. C. Øst og kaptajn Lind, har tilbudt at organisere et korps til hest og til fods af strandboerne m. fl.

Stemann har i et brev meddelt de kongelige herskabers lykkelige ankomst til Korsør og samtidig henstillet, at kyst-

linien i hans amt må blive forsynet med våben og ammunition. Cancelliet udtrykker i en svarskrivelse sin tilfredshed med Stemanns udmærkede iver for forsvarsvæsenets hurtige organisation og lover, at der vil blive gjort alt for at fremme hans ønske.

I et brev af 17/9 1807 meddeler Stemann, at han har fået forsynet landeværnstropperne fra amtet med et betydeligt antal udskevne heste samt med alle de geværer, sabler, pistoler o.s.v., som det har været muligt at fremskaffe i amtet; endvidere med nogle kanoner og et betydeligt kvantum krudt og kugler, afleveret af privatfolk efter rekvisition. Desuden har han ladet lave mange hundrede sabler og andre våben, som dels er afleveret til generalløjtnant Castenschiold, dels var i behold til brug ved planlagte operationer. Disse standsedes helt efter landeværnets adspлтtelse ved Køge (29/8), hvorfor alle våben, en del krudt og fire kanoner blev nedgravet, men senere måtte overgives til englænderne.

I nogle optegnelser af Adolph Petersen, der var kapellan i Ringsted 1799—1811, findes en beskrivelse af det landeværn, der med så ringe held målte kræfter med de stridsvante engelske soldater nord for Køge. Landeværnssoldaterne skulle samles i Ringsted og strømmede ind i byen til vogns, til hest og til fods og lå i huse, stalde, på vogne og i gader med deres madposer. Deres udseende og opførsel gav ikke grund til større fortrøstning; nogle sang under indflydelse af brændevin, „og det var det eneste, som vakte lidt håb om deres mod. Bondedragten og træskoene betog mig ikke alt håb.“

Castenschiold ankom til byen 16. august; men det kneb at få mandskabet ud fra værtshusene; de gik ud af gelederne efter at være opstillet. Op ad dagen marcherede de til Ros-

kilde, fulgt af 50 vogne med madposer. Nogle havde geværer, men størstedelen havde kun høtyve eller leer, der var omdannet til lanser.

En tilsvarende beskrivelse af landeværnstropperne gives i provst Daniel Smiths erindringer fra Roskilde, der betegner deres befalingsmænd som „lurvede officerer, afskedigede invalider eller bramarbaserende (brovtende) kontorister og små proprietærer. Soldaterne lå på halm på torvet og var forsmægtede af hunger og tørst.“

Smith søgte tilflugt hos sin søster Helene Prytz på „Appelsbjerg“. Prytz, hendes mand, „var redet i krig med snogepandetøj på hesten og alle de kontante penge, han kunne skrabe sammen; rygende på sin pibe og daskende med sin sabel var han adjudant og fuld af courage, tror jeg — —.“ Høstens tid var inde, og „markerne bugnede af korn“, men arbejdskraft manglede, og pigerne måtte gøre karlearbejde. Smith ville hjælpe sin søster under disse vanskelige forhold og tog med sin ven Thrap til Slagelse, Korsør og Skælskør, hvor de fik to brændevinsankere fyldt med „ingredienser, der nu blev mægtigere end penge.“

Bønderne i omegnen af „Appelsbjerg“ havde ikke brændevin, og Smith lod dem vide, at hver mejer blev betalt med 1½ pot, hver binder med 1, og 2 potter for hver vogn til at køre ind. Dette tilbud medførte, at laderne på „Appelsbjerg“ var fulde, før bønderne fik deres egen høst i hus. Af brændevinen var der endda en halv snes potter tilbage til en tærskemand, som straks skaffede hvede og rug til brug. Gården havde kun oret rug.

Smith oplevede snart at se landeværnsmændene komme løbende på kryds og tværs over markerne efter at have kastet

geværer og træsko. Gårdens heste var blevet taget, men kom tilbage igen et par dage efter. „Det komiske var, at de blev ved at løbe 8 mil fra valpladsen“. Der blev nu købt vin og bagt hvedebrød på gården, så den var parat til at modtage de forventede engelske soldater med honnør. Prytz' uniform, chakot og sabel gemte man fornuftigvis i hvedeladen. „Endelig kom vor helt hjem fra Køge-slaget, hest og mand medtaget af felttogets retirade“. I slaget ved Køge blev 58 landeværnsofficerer taget til fange og dagen efter ført til Rygård, men frigivet næste dag mod et skriftligt løfte om ikke mere at deltage i krigen. De 1100 menige krigsfanger blev ført om bord på den engelske flåde for at afskrække den sjællandske almue fra lignende forsøg.

For at høre noget om situationen ved København red Smith en dag „med svogerens snogepander“ og sammen med Thrap, der var iført en grøn troje, til Sæby præstegård. Nogle hannoveranske husarer, der holdt på en høj bakke ved Slagelse, antog Smith for en officer med tjener, og to husarer satte efter dem. S. og T. trak imidlertid deres heste ind hos smeden i Landsgrav og sad roligt ved vinduet og så husarerne galopere forbi.

Snart efter rejste Smith tilbage til Roskilde og så da i Ringsted de første englændere. „Det var de slet berygtede irske jægere, der bivouakerede i store træskure uden for byen. — — Hannoveranerne var især yndede, hvor de kom“.

Om forholdene i Ringsted under den engelske besættelse meddeler kapellan Adolph Petersen flere træk. Om morgenen den 1⁴/₈ holdt en karet med Chr. VII ved postgården, og i de følgende dage rejste mange herskaber fra byen. „Næppe har Ringsted før set så mange stjernede herrer på een

gang. Iblandt disse herrer var ogsaa den kendte engelske afsending Jackson“. Mange familier, bl. a. den russiske minister, søgte sikkerhed i Ringsted, „landets middelpunkt“. Natten mellem 27. og 28. august kom et engelsk kavalleristregiment til byen og optrådte anmassende over for provst Schrøder og byfoged Husher. Hos provsten forlangte de vin at drikke og til at fylde i deres træflasker; også på postgården forlangte de vin. En mand fik sat en pistol for brystet, fordi han ikke kunne skaffe skinke; de slog med sablen en smørrebødstallerken fra ham og tog hans merskumspibe. De tog 18 proviantvogne, der var bestemt for Castenschiolds armé. For at redde sit sølvtøj havde kapellanen gravet det ned; men de fjendtlige soldater, som kom til byen efter slaget ved Køge, fandt det, „og kun ved officerernes utrættelige omhu fik vi en stor del tilbage“.

Under trusel om militær eksekution forlangte englænderne, at Ringsted skulle levere en stor mængde havre, brød etc.; men trods al opofrelse var det kun muligt at fremskaffe en ringe del, hvorfor nogle borgere rejste til den engelske general Linsingen for at bede om skånsomhed. Generalen forlangte dog hele leveringen, men var så venlig at tillade, at den måtte indkræves af hele egnen. Han lovede endvidere at spare de tagne fanger af landeværnet, men sagde, at enhver, der senere blev taget til fange, ville blive „massaceret“. Den 31/8 kom han selv til byen, og med ham kom 3000 hannoveranere, som slog sig ned dels i og dels uden for byen.

Især den første dag forefaldt der mange tilfælde af uorden og magtmisbrug. Soldaterne ranede døre, planker, brænde og neg; det gik særlig ud over forladte ejendomme. Dog var både generalen og de andre engelske officerer imødekommen-

de, når der blev klaget over soldaternes opførsel. Indkvarteringen var en tung byrde for borgerne, hvoraf enkelte havde op mod 100 mand indkvarteret. Kød og brænde fik alle af den daglige tilførsel, men værterne måtte selv skaffe grøntsager, som de ikke altid fik betaling for; hvis der betaltes, var det med hollandske ducater el. piaster.

Der blev ingen pietetshensyn taget. Kirken anvendtes til fouragemagasin og dens bageste kor til fødevarer. Et regiment englændere, der siden kom til byen, udviste bedre opførsel end hannoveranerne, men tyveri og grove magtmisbrug forefaldt dog. En bager Lensch blev kastet i vagten og truet med pisk, fordi han havde brændt en steg, og byfoged Husher blev truet med hængning, fordi han havde meldt den første ankomst af englændere til amtmand Stemann. Der holdtes kun gudstjeneste een gang med musik og sang, men uden præst. Kapellan Petersen døbte flere engelske børn i sin stue, foretog en vielse og begravede to på St. Hans' kirkegård. Han fremhæver den ypperlige musik. For soldaternes underholdning blev der sørget, ved at et tysk skuespillerselskab spillede komedie i klosterets mælkestue.

Kapellan Petersen slutter sin omtale af englændernes ophold i Ringsted med at udtale en formening om, at byen slap bedre fra det uønskede besøg, end man gjorde flere andre steder. Mange værter erindrer de indkvarterede med velvillie, og en sammenligning mellem englænderne og de danske tropper, som siden afløste dem, faldt ikke ud til danskernes fordel. At englænderne ernærede sig selv, gjorde det mindre besværligt at have dem.

I de senere nævnte dagbogsoptegnelser af Tauber står: „Landværnen er ej modfalden og skamfuld over dens Fejg-

hed, men en Del frække, overgivne og opblæste, som om de havde sejret eller kaagt Kaal paa Fjenden, skyde skarpt efter Folk, som modsige deres Storpralen. De ere nu som Faar uden Hyrde, eller Hyrderne ere som Faar med i Hjorden, saa siges der“. Tauber havde med sin familie søgt tilflugt hos pastor Lassen i Sæby, der var hans svoger, og opholdt sig dér fra 18. august til 25. september.

I et brev til cancelliet af 17/9 meddeler Stemann, at en større styrke af fjendtlige tropper er marcheret til Vordingborg for at angribe en ubetydelig rest af den danske armé; men da den allerede var draget bort, marcherede fjenden over Næstved til Korsør og derfra til Sorø. I årbog 1948 findes en artikel (V. Topsøe: Poul Christian Stemann), hvor der s. 27—28 fortælles om det gnidningsløse forhold, der var mellem den engelske general Linsingen og Stemann.

Slagelse undgik heller ikke englændernes besøg. I „meddelelser om den danske skole i Slagelse“ fortæller overlærer Joh. Hoffmann, at pastor Fuglsang i skolens inspektionsprotokol har indført, at hele byen var i forventning d. 17. august i anledning af krigsurolighederne. Ingen børn var mødt til undervisning, og ferien forlængedes til 20/8. Lærerne havde tilsagt børnene til at møde d. 20/8, medbringende gammelt lærred til charpie, og de fik også den uge plukket 1/2 lpd., som af borgmester Mandix blev tilstillet amtmand Stemann.

Den 29/8 meddeler Fuglsang, at der er holdt skole i den forløbne uge, men kun for få børn, da forældrene havde brug for dem. „Ej hellere havde noget menneske mange dage samling til at gøre noget alvorligt“. Der meldes 5/9 om vedblivende ustadig skolegang på grund af høsten og de

fremmede troppers gennemmarch og indlægning. Situationen er d. 12/9 uforandret af samme årsager, men særlig fremhæves de fjendtlige troppers indkvartering, „hvorved enhver i førstningen var frygtsof for at lade børn komme ud“. Skolen fortsættes dog, og fra 19/9 begynder skolegangen at komme i orden.

Et stort antal engelske tropper blev indkvarteret i byen d. 5. oktober, hvilket medførte, at et par skoleklasser omdannedes til sygestuer, og tre dage efter blev endnu en klasse indtaget til sygestue for „artilleri-choret“.

Endelig, d. 15/10, kunne borgerne i Slagelse trække vejret lettet, idet den engelske besætning da forlod byen, „men de syge hannoveranere havde hæsligt spyttet op på væggene; den stue, hvori de havde ligget, måtte derfor først hvidtes“. Man slap dog ikke med hvidningen alene, for d. 19/10 — den dag, hvor skolegangen igen begyndte, kom der befaling til, at alle de til sygestuer brugte værelser skulle „for at forhindre udbredelsen af den blandt disse (englænderne) herskende smitsomme øjensygdom vel udluftes, afvaskes, gennemrøges med saltsyre og kalkes, samt derefter behørigt tørres, forinden de igen tages i brug“.

Vi så i Slagelse i 1945, hvorledes en skole kan molesteres ved fjendtlig indkvartering, og hvad det kan koste at faa den bragt i orden igen.

Fra cancelliet havde Stemann modtaget et pålæg om at træffe de nødvendige foranstaltninger til at standse de uordener, som „ved strejffpersoners eller ved enkelte militærers utilladelige forhold har fundet sted på landet i Sjælland“, men han finder dette for uforødent, da general Linsingen holder god orden og mandstugt (se årbog 1948).

Johan Henrik Tauber, som var rektor i Roskilde (1787—1808), fortæller i nogle dagbogsoptegnelser fra 1807 (meddelt af Kjeld Galster i „Fortids Veje“ 1946) nogle eksempler på englændernes strenge krigstugt. En englænder havde truet en kone til at lukke en kiste op, men blev øjeblikkelig hængt. I Ballerup præstegård var nogle engelske soldater blevet godt beværtet, og de blev ved bortgangen visiteret af en officer; han fandt tre æg i en soldats lomme, og den skyldige blev omgående klynget op i præstens port. I Sorø kro kom tre englændere ind og forlangte vin. Krokonen svarede, at det havde hun ikke, hvorefter de forlangte skinke og fik til svar, at det havde hun heller ikke, men ellers stod alt, hvad hun havde, til tjeneste. Hun satte så tvebakker og brændevin frem for dem. Da hun ville skænke, rystede hun af angst, hvorfor en af englænderne klappede hende på skulderen og sagde på tysk og dansk: „Vær ej bange, vi er mennesker og menneskelige“.

Videre fortæller Tauber, at englænderne i træfningen ved Køge viste „en overordentlig Skaansel, skøde deres Geværer af i Luften og lod en uordentlig og forvirret Flugt ved Hestens Fart over Folk og Madpose være de flygtendes Nedfald og Kvæstelse“.

De bortkommanderede danske officerer har klaget over, at deres kvarterer i Slagelse er blevet belagt med indkvartering af de engelske tropper i byen, hvad der har medført bekostninger og andre ubehageligheder for officererne, og deres efterladte hustruers og børns ophold bliver også foruroliget derved. De andrager — som også officererne i Næstved — om at cancelliet vil befri dem for denne byrde, men ekstra-indkvarteringskommissionen svarer, at den — såvidt det stod

i dens magt — ved de senere indkvarteringer har søgt at moderere belægningen af de fraværende officerers kvarterer; men det er ganske umuligt at fritage dem for at dele krigens byrder med andre medborgere.

Stemann havde forespurgt cancelliet, om englænderne efter capitulationens ophør skulle betragtes som fredelig eller som fjendtlig magt og fik svar d. 18/10. General Peymann udtalte, at da Danmark var i krig med England, måtte Sjælland anses for at være i krigstilstand med denne magt efter capitulationens ophør, og at man derfor måtte være beredt på at kunne møde de fjendtligheder, som måske øves mod Sjælland og dets kyster, ligesom det heller ikke kan tillades nogen engelskmand efter den tid at gå i land for at købe proviant m. m.

Ved samme lejlighed fik Stemmann meddelelse om, at 4. bataillon af det søndre sjællandske landeværnsregiment skulle samles i Korsør for at ordnes og armeres; de til soldaterne bestemte våben skulle også sendes til Korsør. Amtmanden svarede (18/10), at her måtte foreligge en „irring“ (fejltagelse). Korsør var en åben by, liggende lige ved Store-Bælt, som var garneret med større og mindre fjendtlige krigsskibe, som ofte sendte både i land, og da byen tidligere havde afgivet al sin armatur og ammunition, fandtes der slet ingen midler til forsvar. Ved at lade mandskabet samles ubevæbnet i Korsør og ved at transportere armaturen dertil, løb man den risiko, at en eneste fjendtlig barkasse ved at gøre landgang kunne erobre hele våbenlageret, og at de mødte landeværnsmænd af et ubetydeligt landende strejfkorps kunne blive taget til fange, inden de havde fået tid til at bevæbne sig. Ud fra dette synspunkt har Stemmann derfor beordret

mandskabet til at møde i Slagelse og lade armaturen stoppe dér.

Cancelliet har befalet, at de nævnte landeværnsstyrker skal sendes til de steder, hvor der efter bataillonschefens og Stemanns formening er brug for dem; men Stemann ønsker at få at vide, om han blot har „et votum consultativum (rådgivende stemme), eller om den militære anfører skal rette sig efter ham. Hvis det første er tilfældet, bør kommandoen over kystmilitsen også overdrages til bataillonschefen, „da det dog ikke synes at være passende, at jeg sættes under hans kommando, og da i militære sager i krigstider overkommandoen stedse bør hvile hos een“.

Den 20. oktober forlod englænderne Sjælland, og samme dag meddeler Stemann, at soldater og armatur er samlet i Slagelse, men kommandanten har ingen nærmere ordrer fået. Bataillonens omfatter 560 mand; men der er kun armatur til ca. 400. For krigstjenestens skyld er det unyttigt at beholde de ca. 160, og det er et tab for landbruget at undvære så mange arbejdere på en tid, hvor såning af vintersæd, vinterpløjning og tærskning skal finde sted. Derfor foreslår Stemann, at de overflødige hjemsendes, og udtaler, at det ville være ønskeligt, at byrden blev gjort tålelig ved, at dette mandskab hver 10. dag afløste det tjenstgørende; en sådan ordning ville opmuntre alle landeværnssoldaterne.

Styrkens opgave skal være at forsvare søkysten og Slagelse, Korsør og Skælskør, hvorfor den nødvendigvis må forsynes med kanoner. Korsør fæstning er blevet berøvet alle sine, og hvis militsen ingen kanoner har, kan den ikke forhindre, at små fjendtlige fartøjer uden fare kan nærme sig landet og lade deres mandskab under dækning af kanoner

forøve voldsomheder langs strandkanten og især mod Korsør og Skælskør. Stemann lover at drage omsorg for, at kystmilitsen bliver bevæbnet så godt, som det er muligt, skønt den ikke med „skydegeværer kan vorde forsynet“.

På amtmandens anmodning om bevæbning af borgerskabet i amtets søkøbstæder, specielt Korsør sølaugs kompagni, svarer cancelliet, at arsenalet ikke kan tilvejebringe de forlangte våben; men det synes heller ikke så nødvendigt i øjeblikket, da et armékorps under generalmajor v. Evald er kommet til Sjælland for at forsvare de steder, hvor et fjendtligt angreb kan befrygtes. Da dette korps har kanoner med, er det ikke nødvendigt at ofre kanoner til Korsør fæstning, og der kan heller ikke ofres mandskab til deres betjening.

Derimod bifalder generalkommandoen hjemsendelse af de 160 soldater; men om dette spørgsmål opstår der divergenser mellem Stemann og major Neergård. I denne sag trak dog majoren — til held for de sjællandske bønder — det korteste strå.

Samtidig med at vi var i krig med England, var vi også kommet i krig med Sverige, der havde sluttet sig til Napoleons modstandere. For at hjælpe os ved et påtænkt angreb på Sverige, sendte Napoleon i marts 1808 et spansk-fransk hjælpekorps til Danmark, og d. 26. maj ankom regimentet Asturien til Slagelse, men marcherede dagen efter over Sorø til Ringsted, hvor det foreløbig blev liggende. I april 1808 måtte St. Mikkels menighed holde dåb i St. Peders kirke, da St. Mikkels kirke var fuld af krigsammunion.

Vi vender nu tilbage til kapellan Adolph Petersens optegnelse i Benløse sogns gamle kirkebog for at få lidt at vide om „spaniolerne“s optræden i Ringsted.

Det var Kristi himmelfartsdag, de ankom til byen, og kapellan P. fastslår straks, at de var ualmindelig gode at omgås, så ingen fik grund til at klage. Dog vakte deres cigaretrykning på et hvilket som helst sted en ret begrundet frygt for ildebrand. For hver menig soldat blev der betalt 2 mk. om dagen i indkvarteringsgodtgørelse.

På torvet holdt spanierne en smuk og højtidelig gudstjeneste. Når de fik øje på alteret i lang afstand, blottede de hovedet; også de protestantiske soldater stod med blottet hoved i kredsen. Hele forsamlingen kastede sig på knæ, soldaterne med deres geværer strakt ud, og musikkorpset med instrumenterne; oppe i værelserne knælede folk for vinduerne. I Benløse kirke kastede de sig på knæ, når bægeret blev båret om.

De talte med begejstring om deres fædreland og godt om kongen af Danmark, men ondt om franskmændene. En spansk officer fortalte åbenlyst til kapellan P., at de havde planer om at gå om bord i engelske skibe for at rejse hjem til Spanien. Regimentet drog siden til Roskilde, men kom igen i september og blev afvæbnet af general Castenschield, „hvad vi så på med rørelse“. Deres oberst, Falyves, skælvede af harme og afleverede med tårer sin fane, en anden officer, Casal, sønderbrød sin kårde, hvis levninger længe blev bevaret.

Et afvæbnet officerskorps af regimentet Guadalaxara lå i Ringsted til langt ud på efteråret og rejste i oktober. På lazarettet i spindestuen lå der syge til langt ud på næste forår; mange blev begravet i byen, og en enkelt, Vega, blev tilbage og giftede sig. Spanierne efterlod sig et godt minde i Ringsted; de greb nok i heftighed tit til kniven, men anfaldt ikke nogen. Tyverier fandt ikke sted.

Flere andre beretninger om „spaniolerne“s ophold i Danmark fremhæver det gode forhold, der herskede mellem dem og den danske befolkning. Spanierne holdt af børn og legede med dem, hvorved de vandt de voksne, som også blev mødt med venlighed. Danskerne forbavsedes især over spaniernes mad, som bl. a. bestod i ranede fugleunger og fugleæg, stegte snegle, rørt ud i en sovs af olie, peber, eddike og løg, stegte snoge og frøer; de fangede også katte, som de stegte og spiste med stor appetit.

Spændingen mellem franskmænd og spaniere gav sig udslag i et mytteri af de spanske soldater i Roskilde $31/7$ 1808 (se årbog 1948 s. 30); det blev dæmpet, men det gærede stadig iblandt spanierne, og d. $4/8$ beordres 1. bataillon af regimentet Guadalaxara fra Roskilde til Ringsted, men afmarcherer allerede dagen efter til Slagelse, mens 2. og 3. bataillon af Asturien samme dag indkvarteredes i omegnen af Ringsted og Slagelse. I disse tre batailloner var disciplinen slet og gemytterne urolige; således mødte de i Slagelse indkvarterede spaniere fuldt bevæbnede til messe $7/8$, skønt de var tilsagt til at møde uden våben.

Den danske regering måtte nu til at optræde håndfast over for landets militære „venner“, og generalløjtnant Castenschiold og oberst Kardorff blev udkommanderet til Ringsted, Sorø og Slagelse med artilleri, kavalleri og infanteri; hver mand blev forsynet med 60 skarpe patroner, og til hver kanon var der 150 skarpe skud. Der blev dog heldigvis ikke brug for dem, for da de forskellige kantonementer d. $9/8$ blev omringet af de danske tropper, blev de forskellige spanske urostiftere udleveret uden modstand.

Den 11. august begyndte desarmeringen af spanske trop-

per på Sjælland, og d. 4. september afrejste officererne til Korsør for at komme over Store-Bælt. I dagene 5.—20. september var der i Ringsted gennemmarch af spanske tropper; fra d. 4. november 1808 kan spaniernes ophold på Sjælland regnes for at være endt. Militært set havde det ikke bragt Danmark nogen fordel, men derimod et stort økonomisk tab (se årbog 1948 s. 30). I Slagelse måtte der for året 1808 lignedes ekstra 600 rdl. til indkvarteringsomkostninger.

Enkelte af landets borgere led større økonomisk tab end andre i krigens tid. Således meddeler bager Lars Karlsen i Skælskør, at han af byfoged Borring var blevet forevist en ordre fra amtmanden om, at han skulle bage brød til de engelske soldater; men han undslog sig med den begrundelse, at han mangler materialer og rekvisiter og var fattig, så han ikke kunne stå i forskud med betalingen. Han blev truet med fængsel og måtte bage, men betaling havde han ikke fået, trods gentagne henvendelser til byfogeden og amtmanden, og andrager ($\frac{28}{12}$ 1807) det kgl. rentekammer om betaling. Han havde bagt 742 brød for 336 rdl. 3 mk. 6 sk.

Bagerne i Slagelse androg ($\frac{11}{6}$ 1808) om at måtte få deres tilgodehavende for det hvede- og rugbrød, som de i 1807 efter øvrighedens påbud havde leveret de fjendtlige tropper. Det blev meddelt dem, at ligesom de allerede tidligere havde modtaget det meste af betalingen, ville de også få resten, når en nærmere beregning over det leverede brød blev indsendt. I den anledning oplyser Stemann, at bagerne havde leveret omtrent 7345 pund rugbrød og 2655½ pund sigtebrød. Prisen var dengang 8 dl. for en tønde rug og 10 dl. for en tønde hvede. Af en tønde god rug kan leveres 247½

pund brød, og af en tønde sigtet hvede 192 pund brød. Bager- og maleløn kan beregnes til 88 sk. pr. td. rug og til 112 sk. pr. td. hvede, hvorfor der kan tilkomme bagerne 1998 rdl. ialt; heraf er udbetalt 1813 rdl.

Slagelse by har til de engelske kommissærer opgivet prisen for et pund rugbrød til 1 sk. og for et pund hvedebrød til 10, senere til 12 sk; for at landets indbyggere kunne få højst mulige pris af fjenden, „men når landet skal betale, kan prisen ikke sættes højere end den almindelig gældende“.

En sag af en hel anden art end bagernes krav om betaling for det af dem leverede brød skaffede Stemann langt mere ulejlighed og har uden tvivl — som den fædrelandssindede mand han var — været ham meget ubehagelig at have med at gøre.

Efter at englænderne havde forladt Sjælland, indberetter han til cancelliet, at proprietær A. til Mørup har begået forskellige misligheder, som nærmere blev belyst ved Stemanns undersøgelse. Sognefogederne Jørgen Jensen, Bringstrup, og Jeppe Jensen, Sigersted, oplyser, at A. har ladet sognets bønder sammenkalde til et møde, hvor han i en engelsk officers følge har meddelt dem, at de på det nøjeste havde at adlyde hans befalinger under trusel om militær eksekution og har befalet dem at holde deres kreaturer tøjret, da de i modsat fald skulle betale dobbelte optagningspenge.

Jørgen Jensen forklarede videre, at A. havde sammenkaldt Mørup gods' hoveripligtige bønder til et møde i præstegårdshaven i Bringstrup og meddelt dem, at de nøjagtigt måtte udrette det pligtige hoveri. Han havde truet med engelsk militær eksekution og sagt, at hvis nogens kreaturer blev optaget for tredie gang, skulle den pågældende ejer føres til den

engelske armé for at straffes. Ved det nævnte møde havde han slået gårdmand Jens Ibsen af Bringstrup, fordi denne ikke havde forrettet det pligtige hoveri. Endelig havde A. forlangt, at gmd. Anders Sørensen's kone inden 24 timer skulle antage de fornødne tjenestefolk til gårdens drift; gjorde hun det ikke, skulle sognefogeden i Sigersted fæste en karl eller husmand, til Anders Sørensen kom hjem fra landeværnstjeneste; hjælp af de andre bymænd kunne hun ikke vente.

I et langt brev til Stemann (³¹/₁₀ 1807) søger proprietær A. at bevise sin uskyldighed i de fremsatte anklager over hans optræden eller at bagatellisere dem. Han påstår, at han under besættelsen selv har besørget hoveriet ved Mørup og desuden for to af godsets gårdmænd, til disse vendte hjem fra krigstjeneste. Ustadigt vejr, mangel på folk, bøndernes uvilje til at forrette det sædvanlige hoveri og den skade, deres løsgående kreaturer om natten gjorde på hans uindhøstede sæd formørkede udsigterne for resten af hans høst. Bønderne syntes at mene, at de under krigen ikke behøvede at lyde deres foresatte, og A. og flere på egnen blev stadig plaget med fordringer om levnedsmidler, havre, fourage og brænde af den ved Sigerstedhusene stående engelske vagt. Da hastig og tiltrængt hjælp var nødvendig, havde han henvendt sig til den engelske oberst i Ringsted og af ham fået en ordre, der befriede ham og andre for de vilkårlige rekvisitioner, og som han skulle forkynde for bønderne for at få dem til at opfylde deres pligter.

Det har været ham „en krænkende fornemmelse“, at hans forhold er blevet fremstillet på en så ufordelagtig måde, og han gentager sin bøn til Stemann om bevågen tilgivelse for

den udviste vidtløftighed, idet han åbenhjertigt tilstår, at han ikke har haft koldt blod nok til at tåle en af sine bønders fornærmelser og drillerier, og som han heller ikke kunne have straffet uden i det øjeblik, „han dybt følede den harme at belønne med ondt for godt“.

Stemann skriver til cancelliet (22/11 1807), at A. kun kan påberåbe sig, at han ligesom alle andre har fået forsinket sin høst ved krigen, og at nogle bønder har vist uvilje til at gøre det pligtige hoveri. Om hans fremgangsmåde ikke fortjener „justialiteter“ indstilles til cancelliets afgørelse.

Proprietær A. blev sat i fængsel i Sorø, og i et brev (11/3 1808) beder hans hustru om hans frigivelse, da han er meget syg, og hjemmets økonomiske tilstand er slet, idet gårdens tjenestefolk er bortgået på en karl og en gammel syg forvalter nær. Hertil udtaler Stemann, at A. „på den meget offentlige og højtidelige måde har hånet de danske love og har søgt at erholde fjendens assistance til anordningsstridige foranstaltninger, der sigtede til hans nytte og til andre danske undersåtters skade“. Han må derfor blive i arrest til sagens endelige udfald.

I et langt brev (17/3) til etatsråd Cold i København giver A. ret utilsløret udtryk for, at han mener, det er Stemanns personlige uvilje mod ham, der er skyld i den behandling, der er overgået ham (han sidder på 14. uge i arrest). Han skriver, at det altid har været ham „en stolt tanke“ at være født dansk, og at loven binder ham ved „det blideste og kraftigste bånd til det elskede fødeland“. Englænderne kalder han for en „troløs lumsk fjende“, og han slutter brevet med at skrive: „Min ære bliver nok reddet, men mit helbred, min sindsstemning? Kan den endelige dom give reparation for

disse tab? Kan sandhed købes for guld? Kan tilfredshed igen vindes ved erholdt hævn over fjenden?“

Som følge af et bønsskrift fra A.s svigerfader, bifalder cancelliet — efter anordning af kongen — med Stemanns tilslutning, at arresten i Sorø erstattes med husarrest på Mørup, mod at en mand følger med for at passe på, at A. holder sig arrestordren efterrettelig.

Endelig falder der (16/8) dom i sagen. Proprietær A. dømmes for sine forhold til at bøde 1000 rdl. til Sorø amts fattigkasse, så hans optræden som „kollaboratør“ blev ham en meget alvorlig sag. At egnens befolkning og andre har vist ham „en kold skulder“ for hans optræden, tør vi vel også med nogenlunde sikkerhed gå ud fra.

Dr. theol.
F. C. Krarup.
Sognepræst
i Sorø
1893—1922.

Af Poul Helms.

Den 31. Marts 1952 er det hundrede Aar siden Sognepræst i Sorø Dr. theol. F. C. Krarup blev født. Hvor skattet han var af sin Menighed viser det smukke og vellignende Maleri af Knud Larsen, der er ophængt i Sorø Kirke; hvor anset han var som religiøs Tænkere fremgaar af, at hans Portræt (af Herman Vedel) har fundet Plads paa Frederiksborg Slot blandt Nationens andre fremragende Mænd.

Krarup gik sine egne Veje; men de fulgte altid det reli-

giøse Spørgsmaal. I sin Selvbiografi udtaler han: „Hvad der har optaget mig i hele mit Liv er det religiøse Spørgsmaal“. Derfor studerede han Teologi; men han følte sig langt fra tilfredsstillet af den Undervisning heri, som dengang fandtes ved Universitetet. Det var for Krarup en aandelig Nødvendighed at tænke Problemerne til Bunds, og det var for ham et ubetinget Sandhedskrav ikke at vende Ryggen til det Videnskaben lærte, fordi den kom i Strid med de herskende teologiske Anskuelser. Opgaven maatte da blive at finde nye Veje, hvor en Forsoning mellem religiøs Tro og videnskabelig Forskning kunde opnaas. Men saaledes var det ikke ved Universitetet; der hed det: Theologien gaar sin Vej og Videnskaben gaar sin Vej — og Krarup tilføjer morsomt: „Og saa gik jeg min Vej“.

Krarup var Præstesøn fra Løgumkloster, og han bevarede hele sit Liv en stærk sønderjysk Interesse. Han blev Student fra Aalborg 1870, og hans Studentertid falder da midt i det stærke aandelige Røre, der fremkaldtes af Georg Brandes' Virksomhed, medens Regeringen viste de mest reaktionære Tendenser, først ved de brutale Forsøg paa at knuse den begyndende Socialisme, siden ved den langvarige, efterhaanden grundlovskrænkende Kamp med Folketinget, hvor Estrup aabenbart havde taget Bismarcks Kamp med den preussiske Landdag til Forbillede.

Kirken stod næsten helt igennem paa Reaktionens Side, klamrede sig til den nedarvede dogmatiske Lære og lukkede sig ganske af overfor Brandesianismen og alt dens Væsen som „Fritænkeri“ og Djævelens Værk uden at gøre noget alvorligt Forsøg paa en aandelig Imødegaaelse eller eventuel Udnyttelse af, hvad der maaske kunde være brugeligt ogsaa

for den i de nye Bevægelser. I den Henseende var Tiden fattigere end de foregaaende Tider, der havde oplevet Søren Kierkegaards voldsomme Angreb paa den bestaaende Kirke og søgt at værgе sig derimod ved at give en Bestemmelse af Forholdet mellem Tro og Viden. Mest forældet var vel nu den tidligere saa berømte Teolog Biskop Martensens Opfattelse. Han havde paa Grundlag af Aarhundredets førende Filosof i dets første Halvdel Hegels altomfattende Spekulation opbygget en Troslære i den spekulative Filosofis Aand. Men Hegelianismen var brudt sammen og Martensens Teologi en Ruin. Overfor Angreb fra den nyere Tænkning som Høffdings, havde han kun det kummerlige Svar, at hans Lære krævede en „genfødt“ Erkendelse, hvortil Høffding med Rette spurgte, om man da fik en helt ny Logik, naar man blev genfødt. Kun i sin Ethik viste Martensen sig lidt mere moderne ved sin Interesse for det sociale Spørgsmaal; men paa intet Punkt kunde han dog træde ud af sin fornemme Reservation som Sjællands Biskop.

Helt anderledes stod Filosofen Professor Brøchner. Ogsaa han var præget af Hegel, dog mest i sin knudrede Fremstillingsform. Ellers søgte han nærmest bagved Hegel til en tidligere Form for Panteisme som Spinozas. Han var en begejstret Forkæmper for Aandslivets Eenhed, der skulde samle det religiøse og det humane. Kirkelæren havde han brudt med i sin tidlige Ungdom, hvorfor det var blevet forment ham at tage teologisk Examen(!) Ved sin ædle idealistiske Karakter gjorde han et stærkt Indtryk paa Ungdommen, men døde allerede 1875 af Tuberkulose.

Og saa var der Rasmus Nielsen, den begavede og veltalende Begrebskunstner, der jonglerede med ubestemmelige

Nydannelser som „Aandsvirkelighed“ og hævdede, at Videnskab og Tro hvilede paa absolut uensartede Principer, der dog kunde forenes i den samme Bevidsthed. Ved denne Taagetale søgte han at indfri sin Gæld til Søren Kierkegaard, der havde gjort et dybt Indtryk paa ham og ved sin Tale om Kristendommen som et Paradox (∴ en Urimelighed eller Meningsløshed, der alligevel skal tros) havde skabt den Kløft i Forhold til Videnskaben, som Nielsen nu søgte at udfylde.

Og de kirkelige Retninger. Ja, Grundtvig døde 1872. Hans Kristendomsopfattelse blev som bekendt gennem Højskolen den mest demokratiske og fik ogsaa politisk Betydning ved sin nære Tilknytning til Venstres Førere. Men paa en Maade er Grundtvig ligesaa paradoxal som Kierkegaard. Ved Siden af sine Frihedskrav, der gør ham saa megen Ære, har han ogsaa den mest forældede Autoritetsopfattelse i sin Lære om Trosbekendelsen som et Ord af Herrens egen Mund og derfor med Krav paa, at man ubetinget skal bøje sig for den i alle dens Led, hvis man vil anses for kristen. Denne Lære optræder hos Grundtvig som en Slags Aabenbaring uden Hensyn til, ja i direkte Modstrid med, hvad Historien kan oplyse om Forholdet. Og det til Trods for Grundtvigs egen store Interesse for Historien og hans Forfatterskab paa dette Omraade. Dette Forsøg paa at skabe et nyt Dogme giver Grundtvig en ligesaa paradoxal Stilling som Kierkegaard.

Den saakaldte højkirkelige Retning følger væsentlig Martensen, Præsterne er ufolkelige Højremænd og kongetro Estrupere — med enkelte Undtagelser. Deres Teologi hviler helt paa Fortiden, og deres betydeligste Lærer, Professor P.

Madsen, præger et Par Generationer med det 17de Aarhundredes Skolastik. Han har endnu været min Lærer, som han var Krarups og min Faders.

Og den saakaldte indre Mission er ganske uden teologisk Interesse. I sine snævre Kredse af „omvendte“ hygger den sig i Modsætning til den vantro Verden, der efter dens Mening er trængt langt ind i Kirken og dér navnlig gør sig gældende ved moderne Ugudelighed som „Bibelkritik“ og Forsøg paa at bringe noget nyt og forstaaeligt ind i den ortodoxe „Barnetro“.

Saaledes omtrent var de aandelige Forhold, som Krarup mødte i sin Ungdom. Man forstaaer, at de ikke kunde tilfredsstille ham. Han havde i sit Hjem følt sig knyttet til den grundtvigske Retning, og dette forlod han aldrig helt. I denne Retning fandt han den største aandelige Frihed, men dens teologiske Opfattelse og særlig Trosbekendelsesdogmet kunde han ikke mere slutte sig til. Og dog vedblev han i hele sin Præstetid at fremsige Trosbekendelsen paa Prædikestolen som et Udtryk for sin Hengivenhed for Mesteren, skønt han havde afvigende Opfattelser af maaske alle dens Led.

Krarup følte sig i en aandelig Spændetroje, som han ikke kunde udholde. Men han kunde heller ikke følge den Udvej, som saa mange af Brandes paavirkede fulgte, at bryde med Kristendommen. Dertil havde denne for dybe Rødder i hele hans Personlighed. Han maatte finde en Form for den, der lod sig forene med et moderne Syn paa Liv og Videnskab og ikke førte til en Sprængning som i Kierkegaards Paradox. Derfor besluttede han at søge til Udlandet, og i et Par Aar opholdt han sig ved tyske Universiteter: Erlangen, Zürich,

Tübingen, Göttingen. Særlig det sidste Sted fik Betydning for ham ved Mødet med Professor *Alb. Ritschl*.

Det er vel nok Grundvigionismens Fremhævelse af Kirke og Menighed til Forskel fra f. Eks. Kierkegaards Individualisme, der har forberedt Krarups Dragelse mod Ritschl. Ritschl understreger nemlig stærkt Menighedens Betydning. Kun i Menigheden lever Kristus, og hans Guddommelighed kan kun erfares gennem en personlig Modtagelse af den, der har stillet sig ind i Menigheden. Denne Modtagelse er Oplevelsen af en Værdi, der vindes af den, der søger den. Noget andet Begreb om Kristi Guddom er udelukket, da vi savner alle Midler til at erkende den ad videnskabelig eller spekulativ Vej. Derfor er den gamle Kirkes „metafysiske“ Lærdomme herom ubrugelige for os. Ritschl søger Støtte hos den store Tænkter Kant, der lærer, at vi aldrig kan erkende Tingene, som de er i sig selv, men kun som de viser sig for os. Saaledes kan den kristne heller ikke erkende Gud eller Kristi Guddom „i sig selv“, men kun som de viser sig for ham i den religiøse Oplevelse. Men denne maa ikke forme sig som en individuel Mystik — det er religiøs Egoisme — men som en Tro paa Guds Faderkærlighed, der borttager Synden og fremkalder Forvisningen om Guds Forsyn hos dem, der modtager Forkyndelsen i Kirken og arbejder for at følge Kristus efter.

Disse Tanker virkede paa Krarup som en Aabenbaring. Her fandt han, hvad han søgte, en rent religiøs Bestemmelse af det kristelige, af Kristi Person og Gerning, uafhængig af al verdslig Videnskab. Man vil genfinde disse Tanker i alle Krarups Skrifter. De blev afgørende allerede for hans teologiske Disputats, der handler om Forholdet mellem det gud-

dommelige og menneskelige i Kristi Person og vender sig kritisk mod den gamle Lære om to „Naturer“ i Kristus.

Senere har Krarup uddybet sit Standpunkt, navnlig i sine to betydeligste Skrifter: Religionsfilosofien (1905) og „Livsforstaaelse“ (1915). Han blev stadig mere paavirket af Kants Filosofi og efterhaanden mindre i det erkendelsesteoretiske end i det moralske. Som Kant saa han i den moralske Fordring et ubetinget Bud, der som særlig afgørende for Menneskets Væsen til Forskel fra hele den øvrige Natur udtrykker dets Adel og enestaaende Stilling. Men herved henvises vi netop til Guds Aabenbaring i Kristus, for Mennesket maa kun altfor meget erfare, at det ikke opfylder det ubetingede Bud som Kristus har gjort det, og at kun ved at se hen til ham og forsøge at følge ham kan haabe paa at modtage Guds Kraft til som Menneske at opfylde Budet. Derfor kalder Krarup Moralen en Opgave, men Religionen en Gave.

Krarup mener da, at al Moral peger hen imod Religion, og han kan derfor anerkende enhver moralsk Stræben ogsaa udenfor Kristendommen. Enhver saadan Stræben betyder jo, at man tager fat paa Opgaven, selvom man ikke mener i Religionen at have faaet Gaven.

Disse Synspunkter bevirker hos Krarup en frisk og forstaaende Holdning ogsaa overfor anderledes tænkende og gjorde ham i høj Grad skikket til at være Vejleder, navnlig overfor Mennesker med intellektuelle Vanskeligheder overfor Kristendommen og Trang til at overvinde disse.

De, der i Moralen først og fremmest ser et Kulturprodukt med en lang historisk Udvikling bag sig, vil vel hverken føle sig tilfredsstillet af Kants eller af Krarups Opfattelse.

Paa den anden Side har der senere indenfor Kirken gjort sig helt anderledes Strømninger gældende, der som Barthianismen netop gør et skarpt Skel mellem Moral og Religion saavel som mellem Kristendommen og de andre Religioner.

Krarup saa med Beklagelse denne Udvikling, og den har vel ogsaa betydet, at man næppe finder nogen direkte Efterfølgere af ham. For saa vidt staar han alene, men han rager saa højt op over Samtiden baade som Tænkter og som Repræsentant for en selvstændig Kristendomsopfattelse, at der vel er Grund til at mindes ham paa hans 100-Aarsdag¹).

¹) Den, der vil vide noget nærmere om Krarups religiøse Udvikling, anbefales det at stifte Bekendtskab med hans selvbiografiske Bog: *Fra Romantisme til Realisme*, der udkom 1930, Aaret før hans Død.

P. R. Duus og hans Beskrivelse af Sorø Amt.

Af August F. Schmidt.

En meget vigtig Kilde til Oplysning om Landbruget i Danmarks forskellige Egne i Tiden omkring 1820—40 er de saakaldte „*Amtsbeskrivelser*“, der bestaar af 19 Bøger, hvori der i hver Bog er givet en Skildring af et dansk Amts Landbrugsforhold, dog ikke de sønderjydske Amter, der hørte til Hertugdømmet. De 19 Bind, der udkom i Tiden 1826—1844, har til Fællestitel: „Bidrag til Kundskab om de danske Provindsers nærværende Tilstand i oeconomisk Henseende, foranstaltet, efter Kgl. Befaling, ved Landhusholdnings-selskabet“.

Det kongelige danske Landhusholdningsselskab (oprettet 1769) har i de forløbne over 180 Aar staaet bag ved Udgivelsen af en lang Række Værker, alle indeholdende Oplysning om danske Landbrugsforhold. Blandt de bedste af Selskabets Publikationer hører uden Tvivl „*Amtsbeskrivelserne*“, som al senere Tids agrarhistorisk Forskning vedrørende Tiden efter Udskiftningens officielle Ikrafttræden (1781) og Stavnsbaandets Løsning (1788) og indtil de nye Landbrugsfremskridts Begyndelse i 1840'erne har haft den største Nytte af. Hertil kommer saa *Amtsbeskrivelsernes* Betydning for *Lokalhistorien*, idet der i hver af de 19 Bøger findes Oplysninger om talrige — undertiden alle — Sogne

indenfor det Amt, der bringes Kundskab om. Derfor er det hensigtsmæssigt, at enhver Hjemstavnsforsker, der skriver et Sogns Historie, udnytter helt, hvad der maatte forefindes om hans udvalgte Landomraade i den betræffende Amtsbeskrivelse.

Det var i fire Tilfælde Præster, der blev opfordret til at udarbejde en Amtsbeskrivelse (for Amterne Thisted, Viborg, Præstø og Sorø), og de slap hver især godt fra dette betydningsfulde skriftlige Arbejde.

Den Mand, som skrev: „*Sorø Amt*“, der i 1840 udkom som „fjortende Stykke“ i Amtsbeskrivelsernes Række, var Sognepræst P. R. Duus fra *Vemmelev-Hemmershøj* Pastorat (Slagelse Herred) tæt Øst for Korsør.

Peder Rahr Duus blev født paa *Nordruplund* (Nordrup Sogn Nordvest for Sorø) den 8. Juli 1776. Hans Forældre var Justitsraad Johannes Duus (der ejede *Nordruplund*, Slagelse Herred, 1774—92) og Hustru Marie Christiane Musæus. 1789 kom Peder R. Duus i Slagelse lærde Skoles mellemste Lektie (fra $19/5$ 1789) og afgik derfra til Universitetet i Foraaret 1796, tog 1796 og 1797 filosofisk Examen (laud), blev $15/7$ 1799 cand. theol. (haud ill.) og blev $4/9$ Alumnus paa Ehlers Kollegium. Her var han til $16/6$ 1802. I disse tre Aar i København var Duus optaget af Skolevirksomhed og udgav da en Oversættelse fra Tysk af Fr. Eberh. Rochows „*Læsende Børneven eller første Undervisning i og ved Læsning*“ (oversat og udgivet i København 1800, 2. Oplag 1804, 4. Oplag 1817). Endvidere udgav han „*Chemie for Dilettanter*“ af W. Henry, oversat efter Trommsdorffs tyske Udgave. Forsynet med en Fortale og Anmærkninger af F. Saxtorph, København, 1805.

Da denne Bog udkom, var Duus imidlertid gaaet over i gejstlig Virksomhed, idet han $31/12$ 1802 var blevet kaldet til personel Kapellan for *Hyllested-Venslev og Holsteinborg* (ordineret $12/1$ 1803). $17/5$ 1805 blev han Præst for *Skørpinge-Faarstrup* Sogne, og kort Tid efter, $13/7$ 1805, blev han viet til *Christiane Christensen*, født i København $26/7$ 1781, Datter af Brændevinsbrænder Jacob Christensen (død 1794) og Hustru Johanne Hansdatter. P. R. Duus blev i sit Ægteskab Fader til 3 Døtre.

I Skørpinge-Tiden fik han Lejlighed til at fortsætte sin Oversættelsesvirksomhed, idet han i 1807 fik udgivet „De første Grunde i Mathematiken for Begyndere, oversat af det Tydske“. Men saa gaar der mange Aar, inden der igen udgik et litterært Arbejde fra P. R. Duus Studerekammer, men inden vi omtaler hans Hovedværk, skal det først meddeles, at Duus $5/3$ 1813 ved Mageskifte blev Præst for *Haarslev-Tingjellinge Sogne*, og 13 Aar senere, $29/9$ 1826, kom han saa til *Vemmelev-Hemmershøj*, hvor han forblev Resten af sin Tid¹⁾.

Peder Rahr Duus var fuldblods Rationalist, stærkt konservativ og som Herremands søn har han antagelig følt sig noget hævet over Omgivelserne. Han var meget hidsig og vel tillige en noget brutal Natur. Han har ikke haft mindste Forstaaelse af det værdifulde, der fandtes i den *gudelige Bevægelse*, der begyndte i Sydvestsjælland i 1830'erne. Under den Kamp, som han her gav Anledning til, klagede hans Mod-

¹⁾ Erslew: Forfatter-Lexicon I (1843), 359. Suppl. I (1858), 393. Roskilde Skoleprogram (1863), 96. R. R. Vestergaard: Bidrag til Ehlers Collegiums Historie (1891), 169. Fr. Barfod: Danmarks Gejstlighed I (1849), Sp. 150—51. Wibergs Præstehistorie.

standere over Duus' forargelige og slette Forhold, hans Embedsovertrædelser og Embedsforsømmelser og nævnte, at han formanede Sognefogeden til at banke Folk, som han uden Skyld var vred paa. Selv slog han ogsaa sine Sognebørn i Næse og Mund, „eller ser efter Kæp og Stok til at prygle Folk med“.

Duus erklærede sig straks som aabenlys Fjende af den gudelige Bevægelse og søgte at standse den ved Politiets Hjælp. Hans første aabenlyse Angreb, der ogsaa sigtede paa nogle Folk fra Holsteinborgegnen, rettedes mod Bevægelsen efter et Opbyggelsesmøde, der var blevet afholdt 18. September 1836 paa *Vaarby* Mark. Efter Duus' Anmeldelse kom Sagen for Retten, hvor der blev givet Oplysninger om, hvorledes Mødet havde udfoldet sig. Ingen blev straffede, da det hele havde gaaet smukt og kristeligt til med Salmesang og Oplæsning af en Prædiken af Luthers Postille. Nogle Maaneder senere blussede Forfølgelserne op paany, denne Gang heftigere. Den 19. Januar 1837 var Birkedommeren fra Slagelse Gæst i Vemmelev Præstegaard, og paa hans Spørgsmaal om, hvorledes det gik med de troende, svarede Pastor Duus, at det var længe siden, han havde hørt noget om dem; han haabede vel, at det hele var slaaet ned. Men han glædede sig for tidligt. Allerede tre Dage efter var der en Opbyggelse, og Duus bad i Brev af 28. Januar 1837 om kraftig Bistand, i hvilken Anledning der paany blev optaget Forhør 8. Februar. Af dette faar man et Indtryk af Mødet, og man faar at vide, at Sognepræst Duus havde ladet sig forlyde med, at han i sit Pastorat ikke vilde tillade den Slags, og iøvrigt havde han anmodet den gudelige Bevægelses Ordførere om at lade være med at plage ham med slige Anmod-

ninger. Uden her at komme nærmere ind paa Pastor Duus Kamp mod de gudelige Forsamlinger, da dette Emne er udførligt behandlet tidligere¹⁾, skal det nævnes, at han er en af de væste Forfølgere, disse Forsamlinger (der blev til saa megen Gavn for Menighedslivet) har haft.

Som man vil forstaa, er det ikke P. R. Duus' Stilling til det nye Vækkelsesliv, der skal redde hans Minde, men derimod hans Virksomhed som Agrar- og Lokalhistoriker.

Duus' forskellige Embeder laa alle i Sydvestsjælland, saa han er blevet godt kendt med denne Egn af Selvsyn. Og da han uden Tvivl var en begavet Mand, har dette i Forening med hans Lokalkendskab vel været medvirkende til, at det blev ham, der af Det kgl. danske Landhuusholdningsselskab blev opfordret til at affatte en Amtsbeskrivelse. Denne ærefulde Opfordring, dette „hæderlige Hverv“, søgte Pastor Duus at efterkomme saa godt som muligt. Han foretog i denne Anledning talrige Rejser i Sorø Amt, og paa disse indsamlede han Oplysninger og gjorde sig bekendt „med Jordernes Beskaffenhed og Stedernes Localiteter“. Desuden modtog han Oplysninger hos Godsejere, Præster og andre Landmænd, „for hvilken Godhed og Velvillie jeg herved aflægger de ærede Herrer min ærbødigste Taksigelse“ (Citat fra Forerindringen til „Sorø Amt“).

P. R. Duus Værk er, som alle de øvrige Amtsbeskrivelser,

¹⁾ Jørgen Nissen: Kristelig Bevægelse i Vemmelev-Hemmershøj i Trediveerne (Aar bog for Historisk Samfund for Sorø Amt 1918, 62—78). Aa. Lambert Jensen: Den gudelige Bevægelse i Sydvestsjælland (Smsts. 1944, 8—10). Om J. Nissen, der var Præst i Vemmelev-Hemmershøj 1910—20, se min Bog: Sydostjyllands Historikere (1950), 120—23. Brorup Sogns Historie (1949), 252—54. Jfr. Ankerstrøm: Frikolen gennem hundrede Aar III (1949), 81—84.

efter et bestemt Skema inddelt i 29 Afsnit. Men der er stor Forskel paa de enkelte Forfatteres Udarbejdelse af de Emner, som de havde til Opgave at fremkomme med Oplysninger om.

Det var ret afvekslende Omraader af et Amts Landbrugsforhold, det blev paalagt Amtsbeskrivelsernes Forfattere at bibringe ny Viden om. Der spørges fra Landhusholdnings-selskabets Side om Jordernes Beskaffenhed, om Kilder og Indsøer, Klima, Udskiftningens Forløb, Dyrkningsmåden, Sommerstaldfodring, Gødskning, Stude som Trækdyr, Agerdyrkningsredskaber, Sædarter, Sygdomme i Kornet, Markfred, Kvægavl, Hesteavl, Faareavl, Havedyrkning, Skovenes Beskaffenhed, Husfliden, udmærkede Agerdyrkeres Tilstedeværelse, Ejendomspriser o. s. v.

Disse og flere Spørgsmaal har man indenfor Landbrugets ledende Kredse ment det klogest at faa Besked om. Saa kunde man udfra den indhentede Viden træffe Afgørelser om, hvad det var mest hensigtsmæssigt at foretage sig til Gavn for Landbrugets Fremskridt netop i det Amt, hvorfra Besvarelserne forelaa.

Naturligvis er mange af de i Amtsbeskrivelserne fremførte Oplysninger nu kun af Værdi, fordi de skildrer Forhold og Tilstande i Tiden 1820—30'erne, medens andet i dem er af ikke ringe Betydning for Forstaaelsen af Landbrugets Udvikling og Fremskridt i de første 50—60 Aar efter Stavnsbaandets Løsning. Det er saaledes af ikke ubetydelig Interesse at erfare, hvad P. R. Duus meddeler om *Udskifningen*, hvorved det forholdt sig saa heldigt, at de fleste Marker var blevet udskiftede i *firkantede Arealer*, hvilket er den fordelagtigste Form for en Gaards Jordtilliggende. Men man havde

dog ogsaa i Sorø Amt her og der den saakaldte *Stjerneudskiftning*. Ved denne Form for Udskiftning gik man Glip af en væsentlig Part af de Fordele, der ellers var forbunden med Fællesskabets Afskaffelse, men opnaaede, at man slap for at udflytte Gaardene, hvilket var Datidens Bønder meget ubehageligt, vante, som de var, til Livet i den gamle, hyggelige Bykreds, hvor man aldrig havde langt til gode Venner og Naboer. Ud fra hver Gaard straaede dens Mark, begyndende ganske smal med Toftens Bredde og vidende sig ud jo længere man kom frem paa Bymarken. Hver Gaard fik paa denne Maade en upraktisk, lang Mark, der dog for adskillige Gaardes Vedkommende i hver stjerneudskiftet Landsby ved Handeler og Mageskifter senere er blevet fordelagtig ændret for alle Parter.

Pastor Duus nævner omhyggeligt en lang Række Sognes Udskiftning (Udparcellering) og fremsætter i Tilknytning hertil en Del Bemærkninger, der viser, at han selv havde god Forstand paa Landbrug, hvorfor man tør tro, at der i Tiden, som kom, er blevet taget et vist Hensyn til Duus' Overvejelser. De var sikkert ikke unødvendige i en Tid, hvor selv Landbrugets Foregangsmænd paa saa mange Omraader endnu ikke kunde besidde saa mange Erfaringer. Ogsaa for dem var det hele saa nyt, hvorfor det var gavnligt, at Folk med Indsigt og med Evner til at iagttage og til at overveje for og imod i skriftlig Form fremsatte deres Anskuelse om dette eller hint, saaledes ogsaa angaaende den rette Fordeling af Landsbymarkernes forskellige Arealer.

Ogsaa om *Ævred* og *Markfred* har P. R. Duus gode Bemærkninger. Omkring 1840 var der i adskillige Sogne i Amtet bedre Markfred end tidligere; mange Bønder syntes

da at vise mere Omhu for nyt Hegns Opførelse og det gamle Hegns Vedligeholdelse end blot nogle faa Aar tidligere. Det var dog o. 1840 endnu saaledes, at mange Bønder ikke saa et Onde i Ævrets Opgivelse, men tværtimod et Gode. Selv om der i 1817 var blevet udstedt en streng Markfredsforordning, der skærpede tidligere Forbud ved at fastsætte høje Bøder for den, hvis Kreaturer blev optaget paa fremmed Grund, saa vedblev Bøndene dog at „opgive Ævred“, d. v. s. efter Kornhøsten i ca. 2½ Maaned eller mere at lade Landsbyens Kvæg græsse i Flæng paa Landsbyens Marker, en Uskik, der bl. a. var en væsentlig Hindring for den Rodfrugtavl, som Landhusholdningsselskabet stræbte efter at udbrede. Det var i Virkeligheden en Rest af det gamle Fællesskab, Bønderne her stadig vilde holde fast ved. Markfreden var en Individualisme, en Tilspidsning af Ejendomsbegrebet, som stred mod den nedarvede Landsbytankegang, der paa alle Omraader havde svært ved at forlige sig med Fremskridtet. P. R. Duus gjorde sit til, at man gik bort fra Ævreds Opgivelse. I *Vemmelev* var det o. 1840 saaledes, at man tog Kreaturerne ind om Natten i Ævredstiden, og flere Bønder havde sagt til ham, at de nu tilfulde kunde indse Nytten heraf. Duus anfører med Rette, at Eksemplet er den bedste Læremester. Naar Bønderne fik at se, hvorledes en fuldkommen Markfred paa en Gaard var til Gavn for dens Økonomi, saa lærde de heraf, at det var klogt ogsaa selv at faa Markfred gennemført. Hvor der var Fred paa Agrene, blev Vintersæden ikke afædt, den nye Kløver blev ikke nedtrampet og Kartoflerne kunde faa Lov at henstaa uforstyrrede, indtil de blev taget op. Hertil kom saa, at paa de Gaarde, hvor Kreaturerne blev trukket paa Stald om Nat-

ten, gav Malkekøerne mere Mælk, end hvor de maatte gaa ude i lange kolde Natter og nøjes med den Læ for skarpe Vinde, som Hække og Grøftevolde kunde give. Sligt var med til hos de besindige og lærevillige Agerbrugere at indse Nyttens af Markfred og Afskaffelsen af Ævreds Opgivelse. Hen omkring 1850 tør man tro, at den gamle Markufred i alt væsentligt var ophørt i Sorø Amt. Dette og andre Fremskridt indenfor Landbruget blev ikke mindst gennemført ved, at der rundt om i mange af Landets Sogne laa i hvert Fald een Bedrift af en Bondegaards Størrelse, der var saa veldrevet, at den kunde tjene til et udmærket Eksempel for alle Sognets Gaardmænd. De fleste af Tidens *Præstegaarde* blev drevet langt bedre end Bøndergaardene, og saaledes har Forholdet vel ogsaa været i Vemmelev Sogn. Hr. Duus hørte til den Generation af Præster, der i de første 4—5 Aartier af det 19. Aarhundrede, som et Led i sit naturlige Kald, ogsaa øvede en Gerning i Landbruget.

Det er selvsagt ikke Meningen her at fremkomme med Bemærkninger om alle Kapitlerne i P. R. Duus' „Sorø Amt“. De ovenstaaende Prøver til et Par af Bogens Kapitler faar være nok. Der er siden 1840 — og ikke mindst efter Aar 1900 — sket saa store Fremskridt indenfor dansk Landbrug, at det meste af det, Duus meddeler om Agerbrug i Sorø Amt ved 1840, nu kun har historisk Interesse. Man lærer af hans Redegørelse, hvorledes Forholdene var i Amtets Landsbyer i en Tid, hvor den sidste Rest af det gamle Landsbyfællesskab: „Ævreds Opgivelse“ endnu ikke var helt afviklet.

Og saa maa man meget værdsætte de Oplysninger, Hr. Duus fremkommer med om *hvert* Sogn i Sorø Amt. Et meget stort og brydsomt Arbejde har han her udført i en Tid, der

ikke havde et Værk som Traps Danmark at støtte sig til. Han meddeler mange forskellige ikke mindst statistiske Enkeltheder om hvert Sogn: Størrelse, Folketal, Hartkorn, Gaardes og Huses Antal, Jordernes Beskaffenhed, Landbrugsforhold, Udsæd og Fold i jævngode Aar, Husdyrantal, Agerdykningsplan, Tørveskær og Skove, Avlsredskaber, Skoler, Skoleleumdømmens Antal, Fattigvæsen, Legater m. m. Hist og her anfører han ogsaa historiske Oplysninger om Herregaarde og Kirker m. v. Saa man vil forstaa, at hans Bog har betydet et meget væsentligt Fremskridt i Kundskaben om Sorø Amts Landsogne, men ogsaa om Købstæderne leverer Duus værdifulde Enkeltheder.

Man tør tro, at adskillige interesserede Sognefolk trindt om i Sorø Amt i sin Tid med Optagethed har læst P. R. Duus Bog, der med sine 298 tættrykte Sider indeholder et meget stort Antal Oplysninger om Sjællands sydvestligste Amt. Værket fremkom i en Tid, da der ikke fandtes mange Bøger i Hjemmene, og hvor Dag- og Ugeblade næppe kendtes i den jævne Bondestands Stuer. Mange i Tiden havde Besvær nok med at læse, og i det gamle Slægtled omkring 1840 var der talrige, som ikke kendte Klokkeren, hvad de tit ikke vilde være ved. Savnet af ordentlig Regneundervisning i deres Barndom var ikke mindst Skyld i den manglende Kundskab, naar det gjaldt om at forklare, hvad store og lille Visers Stilling betød paa Klokkeskiven. I en saadan Tid, hvor der ikke var ret meget, som fyldte op i Hukommelsen hos Landbefolkningen — og da heller ikke hos Købstadsindvaanerne —, var det let for de interesserede og årvågne at huske meget af Indholdet i Pastor Duus Bog; thi det har været dengang som nu, at mange gerne vilde — og vil —

vide Besked om den Egn, de bor i, og her giver Amtsbeskrivelsen for Sorø indenfor sit Omraade overmaade mange Oplysninger.

„Sorøe Amt“ har sikkerligt været et Værk, der bragte Peder Rahr Duus i Vemmelev Præstegaard megen Anseelse, og Bogen har uden Tvivl været en daglig Glæde for den aldrende Præst at tænke paa og blade i. Han har følt, at han med dette Bidrag til Kundskab om en dansk Provins' nærværende Tilstand havde gavnet sit Fædreland paa en forstandig og nyttig Maade, og dette har vel kunnet faa ham til ikke for meget at tænke paa den Fremgang, som den gudelige Bevægelse stadig havde i den Egn, hvor han gennem de mange Aar havde øvet en Gerning som Ordets Forkynder, men tiest for omtrent tomme Kirker¹).

P. R. Duus var en af Kong Frederik den Sjettes Mænd, hvad han nok har været stolt af. Ret længe kom han ikke til at overleve sin gamle Konge, og det blev ogsaa en stakket Tid, han oplevede at have sin egen Bog staaende paa Hyl- den; thi den 23. Juni 1842 afgik han efter faa Dages Sygdom ved Døden, 67 Aar gammel. I Sognet levede det mangfoldige Aar efter som Tradition, at det var „Galden, der var løbet over“, og det blev efter Formening den hidsige Præsts Helsot. Hans Hustru døde i København den 29. Januar 1854.

¹) Om en Begivenhed i Vemmelev Kirke 1788, se Gunnar Knudsens Afhandling: Heksene i Vemmelev Kirke (i „Øst og Vest“, Festskrift til Arthur Christensen 1945, 208—12).

Kaperkaptajnen fra Glænø.

Af *M. A. Ebbesen.*

På den forhenværende universitetsgård, „Toftegården“, på Glænø, boede i 1770erne en fæstebonde, som hed Niels Corfixen. Han var gift med Kirsten Christensdatter af Egeslevmagle, og hjemmet var efter de foreliggende oplysninger ret velstående. Der var tre børn i ægteskabet, hvoraf den ældste søn, Corfix Nielsen, især fik en bemærkelsesværdig løbebane.

Som barn var han svagelig og syntes uegnet til at blive landmand, hvorfor forældrene sørgede for at få ham i lære (vistnok købmandslære). Det var jo i de tider, da man ikke uden videre kunne forlade fødebyen og give sig til hvad som helst, men følgende fripas sikrede Corfix Nielsen mod at blive tvunget tilbage til landbruget: „Formedelst Foreviseren Corfix Nielsen ikke kan gjøre Tjeneste og Gavn for Bønderne, eftersom hand er sygelig og svag af Helbred, gives ham Tilladelse og sin Forlov at oplæres i anden Haandtering, hvortil hans Formynder anseer ham bedst tjenlig, saa at hvo der antager sig ham i Lære, meddeles dette til Bevis, at han ikke igjen skal blive ham frataget, hvilket hermed saaledes af mig bliver bekræftet“.

S. V. Skowsgaard.

Lærestedet passede imidlertid ikke Corfix Nielsen. En skønne dag rømmede han af pladsen, og det lykkedes ham — maaske fordi han havde sit fripas — at komme til søs. Her var han i sit rette element. Allerede, da han var 19 år, tog

han styrmandseksamen (d. 3. april 1790). Den 10. januar 1800 bestod han en ny udvidet styrmandsprøve, og han blev hjemmevant på de store have.

Hvor megen forbindelse han i disse år har haft med sin familie, véd vi ikke; men han glemte aldrig sin fødeø, skønt de tidender, han modtog derfra, undertiden kunne være forstemmende. Allerede som dreng mistede han sin fader, og inden han nåede konfirmationsalderen, havde moderen giftet sig igen. Enkestanden varede kun kort i de tider. Plejefaderen døde få år efter; men moderen giftede sig for tredje gang med en Christen Ibsen.

Det var en god gård, Christen Ibsen gik ind til, da han giftede sig med Kirsten Christensdatter; den var ganske uden gæld; men Christen Ibsen havde smag for de våde varer, og ægteskabet blev mere og mere ulykkeligt. I oktober 1797 så ægtefællerne sig nødsaget til at lade sig skille, skønt de havde 4 børn sammen. De to mindste fulgte moderen, da hun forlod gården; mens de to ældste blev hos faderen.

I skilsmisseoverenskomsten, der er underskrevet af flere af egnens kendte mænd, lover Christen Ibsen, at da han beholder gården i fæste, skal han hvert år yde sin hustru følgende: Tre tdr. rug, tre tdr. byg, et fedesvin på 5 lispund, fire magre gæs, en td. havre at fede dem med, samt tre rdl. til husleje og ildebrændsel. Endvidere opremses en række effekter, som hun må medtage fra gården.

Efter dokumentets indhold skulle herskabet påtegne det og garantere, at gården ikke bortfæstedes til andre, uden at disse påtog sig ovennævnte leverancer; dette blev imidlertid kun gjort i et særligt brev (28/4 1798), og det eksemplar af dokumentet, som endnu opbevares i slægten, er ikke påtegnet

af juridiske myndigheder. Det forklarer maaske den tragedie, Kirsten Christensdatter måtte opleve. D. 8/8 1810 måtte hun henvende sig til forligskommissionen for at meddele, at Christen Ibsen havde afhændet gården til en anden uden at opfylde sine forpligtelser. Hvad der kom ud af denne henvendelse, vides ikke; men skæbnen vendte sig på en underfuld måde for den gamle gård. For at forstå baggrunden herfor, må vi imidlertid tilbage i tiden.

Først i september 1807 havde englænderne bombarderet København og bortført den danske flåde. Som et led i hævnplanerne mod det britiske rige udstedte den danske regering d. 14/9 s. å. en kaperforordning, der gav enhver ret til at udruste og bemane et kaperskib, når han blot havde erhvervet sig et kaperbrev af staten. En kaperfører havde ret til at opbringe skibe, der tilhørte den engelske krone, skibe, der sejlede med krigskontrabande, og skibe, der sejlede uden for den rute, deres papirer angav. Opbringelsen skulle godkendes af en priseret.

Der var mange rhedere og storkøbmænd, der lod skibe armere. Der var ikke alene en chance for god fortjeneste; men det ansås for en patriotisk handling. Mellem dem, der udviste sit nationale sindelag, var købmand Jacob Holm af København. D. 6/9 1808 fik han udstedt kaperbrev på loggeren „Speculationen“, og den foromtalte Corfix Nielsen blev antaget som kaptajn. Skibet førte 4 kanoner og havde en besætning på 24 mand. Corfix Nielsen gik straks på kryds i Østersøen, og nord for Bornholm fik han et engelsk skib i sigte. Han satte efter det og gjorde brug af kanonerne. Flaget blev strøget, og Corfix Niensens folk var rede til at entre skibet, da i sidste øjeblik to bornholmske kapere kilede sig imellem,

så Corfix Nielsen måtte dreje til siden. Derved opnåede bornholmerne at komme først om bord; men Corfix Nielsen godtgjorde for prisretten, at han havde sin store andel i opbringen, og han tilkendtes halvdelen af auktionssummen. Det engelske skib hed „Hector“.

I tiden fra 2/8 1809 til 28/3 1810 var kaperiet forbudt; men så snart den nye kaperforordning udkom, fik rhederierne igen travlt. Corfix Nielsen var under kaperiets indstilling blevet brødløs, idet hans skib var blevet solgt ved auktion d. 8/11 1809; men allerede kort tid efter kaperiets genoptagelse, blev han kaptajn på kaperbåden „Juliane Marie“. Ifølge mundtlig overlevering ejede han dette skib sammen med en anden, og det er troligt nok; thi han delte prisepengene lige- ligt med sin styrmand, Niels Bakke Nielsen, der ellers nævnes som rheder.

Kaperjournalen for „Juliane Marie“ er den dag i dag i slægtens eje, idet den opbevares af gdr. Gunner Jensen, „Dyssegården“ i Ørslev ved Skælskør. Det første blad er lidt defekt; men ellers er journalen bevaret i sin helhed og gives i det følgende som et interessant aktstykke til den tids historie. Det mangelfulde blad omtaler, at kaperen stod ud gennem bommen i Københavns havn d. 12. maj 1810 og skildrer det første kryds i sundet, samt ankomsten til Helsingør. For imidlertid at få et pålideligt billede vil vi gen- give de øvrige blade ordret, idet dog de dage udelades, hvor der intet er sket. Ligeledes er en særlig rubrik med vejr- angivelser udeladt:

„D. 19/5: Kl. 4 gik udefter forbi Kronborg. Prajede en svensk Galease, kommende fra Gottenborg, distineret til Stockholm. Kl. 7 skjød et Givopskud efter et russisk Pinx-

skib. Eftersom hans Papirer befandtes ikke i den Orden, som de burde at være, taget ham til Kjøbenhavn til nærmere Undersøgelse. Ankrede ved Trekrøner Kl. 6. Var i Land paa 3 Kroners Batteri med Captajnen. Han var kommen sidst fra Gottenborg. Ingen Bestemmelse at gaa efter. Skibets Navn er „Graaf Carl Lieven“, hjemmehørende i Archangel. Captajnens Navn er Nanning Cornelis, en Hollænder. Besætningen var ialt 12 Mand. Satte tre Mand om Bord til Vagt.

D. 20/5: Kl. 8 gik om Bord med mine Folk paa Skibet, lettede Anker og varpede ind imod Castelspynten. Ankrede der. Lod to Mand blive om Bord til Vagt, nemlig Johannes Larsen og Christoffer Hændrichsen. Kl. 3½ sejlte med Caperen fra Kjøbenhavn. Kl. 7 kom ind til Helsingørs Havn. Kl. 8 satte Vagten op med to Mand.

D. 21/5: Mandskabet ved at gjøre Ammunitionen ren. Ellers intet vigtigt passeret. Kl. 8 satte Vagten op med to Mand.

D. 22/5: Intet vigtigt passeret til Kl. 7. Gik til Søs nord-efter. Kl. 6 kom ind til Mølle-Leje. Da det var stille, gik op paa Kullen for at se ud til Søs. Kl. 8 satte Vagten op med to Mand.

D. 23/5: Intet vigtigt passeret. Til Eftermiddag kom en Fregatte paa 36 Kanoner ca. 2 Mil uden for Kullen, gik ud efter same, da vi ikke straks kunde se, hvad det var for et Skib. Derefter holt ind til Mølle Leje for ikke at blive set af Fregatten. Kl. 8 satte Vagten op med to Mand.

D. 24/5: Morgenen gik op Klipperne og saa Fregatten udenfore at tage en Dansk Loggert, som vi siden erfarede var Capt. Tønnesen. Kl. 9 gik ud for at være fri for Fregatten og

sejlte over til Gilleleje, hvor vi ankrede. Kl. halv eet gik i Land og erfarede, at Fregatten havde taget en Skonnert, Capt. Thomas Kofoed. Kl. 2 satte Vagten op med 2 Mand.

D. 25/5: Morgenen passerede nogle Skibe ind ad Sundet, men var ikke ude at praje dem. Kl. 8 klarede det lidt af, gik til Søs ud forbi Kullen, fik Sigte paa to Americanske Skibe, men kunde ikke komme til dem, ellers intet set i Søen. Kl. 3½ holt ind efter Gilleleje, gik der til Ankers. Kl. 8 satte Vagten op med 2 Mand.

D. 26/5: Kl. 2 lettede og gik til Søs. Kl. 3½ fik en Sejler at se. Kl. 4½ kjendte same at være Orlogsfregatten, holt igen indefter, da intet var at se. Kl. 8 saa fra Landet to Galeaser, som blev overhalede af Fregatten. Kl. 10 gik igen til Søs. Skjød et løst og tre skarpe Skud efter forbemelte Sejlere og derefter overfaldt den ene, som var en Kniphauser-Koff, kommende fra Amsterdam med Ballast, distinert til Riga. Han foregav, Fregatten var Svensk; i det mindste blev han prajet af den under Svensk Flag; jeg resolverte at lade ham gaa, da hans Papirer var i nogenlunde behørig Orden. Jeg gik igen til Søs, men saa intet. Kl. 1½ holt ind til Helsingør for at erfare om noget Nyt. Kl. 6 kom ind til Helsingør. Kl. 8 satte Vagten op med 2 Mand.

.....
D. 28/5: Kl. 3½ gik ud fra Helsingør, krydsende ud af Farvandet. Kl. omtrent 11 løb paa Siden af en Brig og prajede; han sagde, han kom fra Harlingen, lastet med Stenkul, distinert til Kjøbenhavn. Briggen hørte hjemme i Christiania; derefter satte en Mand om Bord, var i Farvandet tværs af Gilleleje, gik siden om Bord og eftersaa Papirerne, befandt Mangler i same efter Reglementet, resolverede at

bringe ham op til nærmere Undersøgelse. En Mand om Bord i Briggen var Ejer af same ved Navn Heidingen, havde en daarlig Haand, hvorfor jeg var nødsaget at bringe ham i Land til Doktor. Efter at have bekommet noget til ham fra Apotheket, bragte ham igen om Bord for at bringe Skibet op til Kjøbenhavn, samt satte to Mand og Styrmand Niels Bakke om Bord for at følge op med. Kl. 8 satte Vagten op i Caperen med to Mand.

D. 29/5: Gjort adskilligt i Stand. Kl. 10 gik til Søs og krydsede nordefter. Kl. 6 gik til Ankers ved Gilleleje, da intet var at se. Kl. 8 satte Vagten op med to Mand.

D. 30/5: Kl. 1 lettede og var nødsaget at flytte, da det tog stærkt til med Brønning paa Landet, holt til Søs med smaa Sejl, til det blev Dag. Derefter prajede nogle Svenske Skibe, samt et Dansk Skib, som kom fra Liverpool lastet med Kol, distinert til Kjøbenhavn. Saa to engelske Orlogsskibe, som holt det krydsende ud for Kullen, holt ind igen til Gilleleje, da intet videre var for mig at se. Kl. 8 satte Vagten op.

D. 31/5: En Deel Fartøjer gik Sundet ud, gik til Søs, holt ind til Helsingør, kom i Havnen Kl. 6 slet. Kl. 8 satte Vagten op med 2 Mand.

D. 1/6: Havde Sejlmageren i Arbejde at forandre Fokken, sendte den ene Canon til Smeden, da Gaffelen paa same brækkede ved at skjyde. Mod Aften fik jeg Ordre at komme til Kjøbenhavn for at møde i Rættten i Morgen med Russen. Forlod Fartøjet i Havnen og rejste til Kjøbenhavn.

D. 2/6: Kl. 6 kom til Kjøbenhavn. Kl. 11 hentede Cap-tajn Nanning Cornelis med Styrmand og en Mand i Land til Retten, kom ej for førend kl. 5. Kunde intet synderligt forrette, da de fleste Papirer var Russiske.

.....
D. 5/6: Gik om Bord og hentede Captajn og Styrmand med en Mand i Land. Kl. 5 kom for Rættten, hvor Captajn, S. M. og jeg blev afhørt.

D. 6/6: Tog Lejlighed og rejste til Helsingør, hvor jeg igen forefandt Caperen og erfarede, intet passeret af Vigtighed. Kl. 8 satte Vagten op.

D. 7/6: Kl. 9½ gik til Søs, krydsede ud ad Sundet, passerede en Norsk Skonnert og en Svensk Brig, som var besat. Krydsede udefter; men da ikke noget var at se til Søs, og det blæste temmelig haardt, resolverte at holde indefter Kl. 2½. Kl. 4 kom ind til Helsingør og fortøjede i Havnen. Kl. 8 satte Vagten op.

D. 8/6: Var adskillige Gange til Søs efter nogle Skibe, men kunde ikke faa nogen til Opbringelse. Kl. 8 gik ud igen til en Koff, som laa op imod Hveen, der havde Pappenborgerflag, med Ballast kommende fra Rotterdam og agtede sig til Pedersborg. Kl. 10½ kom igen til Helsingør, lagde udenfor og satte Vagten op.

D. 9/6: Efter Middag krydsede ud ad Farvandet og holt ude mellem Kullen og Sjælland. Ellers intet passeret.

D. 10/6 (Pinsedag): Kl. 2 Morgen fik to Galeaser i Sigte, holt efter same, hvoraf den ene havde Svensk Flag og en Caper paa Siden, holt efter den anden Galease og indhentedede same udenfor Gilbjerghoved, erfarede, at same var besat af en Caper fra Helsingør, resolverte at krydse ind til Helsingør, da Vinden var sydlig, og altsaa ingen Skibe kunde ventes fra Søen. Kl. 3 Eftmd. kom til Helsingør. Kl. 8 satte Vagten op.

D. 11/6: Sendte Niels Bakke til Kjøbenhavn for i Morgen

at møde i Rættten med Captajn I. Jacobsen fra Briggen „Speculationen“. Kl. 8 satte Vagten op med 12 Mand.

D. 12/6: Kl. 3½ gik til Søs nordefter. Passerede en Svensk Brig, kommende fra Gottenborg, distinet til Danzig, fik Sigte paa et Skib og derefter erfarede at være amerikansk, skjød et løst Skud efter ham, men han vilde ikke brase op, da jeg dog raabte efter ham, ligeledes, uden at han brasede op, fulgtes til ind paa Rheden, men kunde ikke gaa om Bord, da han havde faaet Quarentaineflag hejst. Da han fik Practica, var vi begge, nemlig Captajn Rønne og jeg, ved at gaa om Bord; men dermed var en Kongelig Officer, som bemægtigede sig Skibets Papirer, som han tog i Land tillige med Captajnen. Der var altsaa for det første intet at gøre. Gik ind til Havnen med Baaden. Kl. 8 satte Vagten op.

.....

D. 14/6: I Dag kom Niels Bakke tilbage fra Kjøbenhavn. Ellers intet passeret. Kl. 8 satte Vagten op.

.....

D. 21/6: Kl. 1½ lettede og stod til Søs nordefter. Kl. 10 fik en Sejler at se, og strax efter gjorde same Jagt paa os, og var en Fregatte. Fik siden en Sejler at se, gik i Caperforlig med Jens Lind om same, ifald noget var at gjøre. Kl. 11½ bordede Linds Baad ham, lod en Mand blive, da det blæste for haardt til at overhale ham, fulgte med ham ind paa Rheden, overfaldt der hans Papirer og befandt dem i god Orden. Det var en Svensk Brig, hjemmehørende i Stockholm; han kom sidst fra Liverpool, lastet med Salt for egen Regning, distinet til Stockholm. Lagde Baaden ind ved Helsingør. Kl. 8 satte Vagten op med to Mand.

D. 22/6: Intet mærkværdigt passeret, og intet at se til Søs. Jeg befinder mig ikke vel. Kl. 8 satte Vagten op med to Mand.

D. 23/6: Saa den Engelske Fregat krydse udenfor ved Kullen. Kl. 12 kom den og 2 Kutter-Brigger til Ankers ved Høganäs. Mandskabet ved at rengøre Ammunitionen. Jeg er i Dag endnu ikke vel. Kl. 8 satte Vagten op.

.....

D. 25/6: Kl. 9 stod ud fra Helsingør, da det før anmeldte Americanske Skib „Union“ gjorde klart til at lette. Samme Tid holt ud fire danske Kapere, hvor vi blev enige om at opbringe ham i Fællesskab og var følgende: Loggeren „Admiral Steen Bille“, ført af Peder Larsen, Skonnerten „Den bornholmske Falk“, ført af R. Rønne, Loggeren „Le Reve-nant“, ført af Hans P. Bødker, Loggeren „Jægeren“, ført af Ole Andersen, og saa os selv, og blev saaledes besluttet, at Captajn Rønne skal have Bestyrelsen. Kl. 2 gik til Ankers med Skibet, da det blev stille — krydsede med Caperen og kom Kl. 9½ op til Bellevue og ankrede. Jeg rejste over Land til Kjøbenhavn, da jeg ikke var vel.

D. 26/6: Kl. 2 gik til Sejl og kom Kl. 4½ til Kjøbenhavn. Strax efter kom Skibet til Ankers paa Rheden. Ellers intet passeret.

.....

D. 28/6: Sendte Baaden af til Helsingør for at faa den rengjort. Jeg blev tilbage, da jeg ikke var frisk.

.....

D. 2/7: Rejste ned til Helsingør og havde den Mand med, som havde været paa det russiske Skib. Da jeg kom ned,

befandt Baaden at være rengjort og stod paa Land, men ikke ret tør af Tjæren. Jeg haver bestandig ikke været frisk.
.....

D. 5/7: Satte Baaden i Vandet og tog alle Materialerne i den og taklede den til. Kl. 2 gik Sejl fra Helsingør og kom Kl. 5 til Kjøbenhavns Toldbod og satte Vagten op med 2 Mand.

D. 6/7: Intet mærkværdigt passeret. Mandskabet havde Frihed at være i Land for at proviantere til videre Tour. Jeg er endnu ikke rigtig vel.

D. 7/7: Eft. M. D. Kl. 2½ gik Sejl ad Dragør. Kl. 4 passerede same. Stod ud ad Stevns. Kl. 6 fik nogle Sejlere i Sigte under Landet. Kl. 7 passerede 5 Canonbaade ved Kalkgrunden ved Stevns. Kl. 9 passerede Mannehoved i Compl. med formelte Fartøjer, som var danske Jagter, cirka nogle og tredive i Tallet.

D. 8/7: Hele Natten med Stille rhoede og sejlede vi ad Sønder til. Kl. 8 fik vi en stor Sejler at se uden for Møen, som efter ald Formodning var en Engelsk Orlogsmand. Kl. 9½ fik Lods om Bord, krydsede ind, og Kl. 11½ var ved Nyord og Lods fra Borde, satte ad Kallehaug Færgegaard og var Kl. 12 i Land der for at forevise Papirerne, sejlte videre og kom Kl. 9 til Taars, hvor vi forblev om Natten og satte Vagten op. Jeg haver i Dag ikkun været maadelig.
.....

D. 11/7: Kl. 7 gik fra Naskov og kom Kl. 9 til Langøe. Efter Middag saa Signaler fra Enerhøje og formodede, det var for en Convoj, gik ud til Albuen, gik der i Land og saa en Flaade af omtrent 165 Sejlere, hvor i blef var 2 Linieskibe, en Fregat, en Brig og en armeret Jagt. Da de var mest

passeret Albuen, gik vi ud, holt til Luart langs Flaaden, og Kl. 9½, da det begyndte at mørkne, holt ned paa Flaaden og bordede en Koff, sejlte langs Flaaden, og forbi same, da de gik til Ankers under Langeland. Kom ind under Landet ved Hou og kom paa Grund, da Skibet nægtede at vende. Lod Ankeret falde og Sejl fast. Fik strax før en Mand om Bord fra en Chalup, som kom efter os og hørte en Canonbaad til, som laa ved Loehals. Derefter eftersaa Skibets Papirer og befandt Skibet at fare under Preusisk Flag, hjemmehørende i Emden.

D. 12/7: Kl. 4 satte Skibets Baad ud og førte et Varpeanker ud med en Perth Line og hivede den fri. Sejlte fra Skibet med Caperen, for i Tilfælde de Engelske Skibe kom ind til os. Omtrent Kl. 6 fandt en Underofficer nogle Papirer i Land, som jeg strax eftersaa og erfarede at være engelske og tilhørte Koffen. Jeg kunde ikke faa dem, da en Captajn Schaffenberg havde faaet dem og sagde, han maatte sende dem til Overkommandoen, og derefter skulde de strax blive oversendt til Svendborg, som jeg sagde, jeg vilde gaa til med Skibet. Maatte ligge stille, til Convojen var passeret. Kl. 11 littede Ankeret og hivede ud i Varpet. Maatte lade Ankeret falde, da Varpet gik med. Kl. 12 stak paa Tougene ind imod Grunden, da et Linieskib nærmede os. Da same var passeret nordefter, hivede ud igen, satte Spring paa Touget, satte alle Sejl kant og kappede Touget og Springet, da det ikke var muligt at klare Landet ved at lette Ankerne, nemlig Sværankeret og Varpankeret, og torde ikke resiquere at lade Fartøjet ligge, hvor det laa. Sejlte ind ad Smørflakken og videre op til Svendborg, hvor vi kom om Aftenen. Kl. 8½ sl. Ankrede og gjorde Sejl fast. Kl. 9 satte Vagten op,

saavel i Skibet som paa Caperen, som vi tog med os, pumpepede bestandig læns paa Skibet, da det var temmelig læk.

D. 13/7: Intet vigtigt passeret. Til Kl. 3 slet var Captajnen og jeg for Byfogeden, og Skibets Papirer blev aabnede og eftersete. Kl. 8 satte Vagten op med 4 Mand og pumpede læns af og til paa Skibet.

D. 14/7: Kl. 8 gik i Rættten med Captajnen og det øvrige Mandskab fra Skibet, hvor Captajnen tilstod, at han havde kastet de engelske Papirer overbord, og at han var bestemt til London. Det øvrige Mandskab tilstod ikke at vide, de skulde gaa andre Steder end til Philadelphia. En af dem undtagen tilstod, at Captajnen havde givet ham noget at kaste over Bord, hvori var nogle Papirer; men hvad det var, vidste han ikke. Sendte noget fersk Kjød og Grønt om Bord til Mandskabet for i Morgen. Kl. 8 satte Vagten op med 4 Mand.

D. 15/7: Intet mærkværdigt passeret. Til Eftermiddag Kl. 5 kom en Baad fra Langeland med de efterladte Ankere, tog same om Bord til Skibet. Kl. 8 satte Vagten op med 4 Mand.

D. 16/7: Kl. 9 $\frac{1}{2}$ var tilsagt at møde i Rættten; men da Byfogeden ikke havde faaet Papirerne fra Langeland, blev det opsat til videre. Ellers intet mærkværdigt passeret. Kl. 8 satte Vagten op med 4 Mand. Maatte pumpe af og til paa Skibet.

D. 17/7: Kl. 8 $\frac{1}{2}$ efter Tilsigelse mødte i Rættten, hvor Byfogeden fremlagde en Skrivelse fra Captajn Schaffenberg paa Langeland, hvormed fulgte de Engelske Papirer, som var overbordkastet fra Koffen, hvori Captajn Schaffenberg paa-stod $\frac{1}{6}$ af Skib og Ladning, fordi hans Commando kom

ned til Stranden, da den Engelske Convoj passerede; men imod dette protesterte jeg, da jeg for Rættten beviste med Captajnen, Styrmanden og en Mand fra Skibet, samt min Styrmand og 4 af mine Folk, at de ikke gjorde nogen Tjeneste, da Convojen passerede forbi uden at gjøre mindste Mine til at angribe os. Forhøret blev forsaavidt sluttet, og efter Middag blev Inventarium optaget paa Skibet af 2.de dertil af Byfogeden udnævnte Mænd. Havde Sejlene løse for at luftes og igen fastgjort. Kl. 8 satte Vagten op med 4 Mand. Holt bestandig læns.

D. 18/7: Intet mærkværdigt passerede; men holt læns om Bord paa Prisen. Kl. 8 satte Vagten op.

D. 19/7: Gjorde Sejlene løse paa Skibet. Da de var tørre, slog dem fra og bragte dem i Land, da der ingen Plads var om Bord. Sejlene var følgende: 1 Klyver, 1 Stagfok, 1 Bredfok, 1 Topsejl, 1 Bramsejl, 1 Storsejl, 1 Mesansejl. Ryddede ellers noget op paa Dækket og holt bestandig læns. Kl. 8 satte Vagten op med 4 Mand.

D. 20/7: Gik fra Svendborg og efterlod S. M. Bakke og 2 Mand til Vagt ved Koffen. Kl. 11 kom til Lochals og var der i Land for at faa nye Signaler, fik siden fra Landet at se en Sejler, som kom nordfra. Efter same var nogle smaa Fartøjer, hvoriblandt var en Chalup fra Canonbaadene, som skjød tre Geværskud efter Skibet, hvilke det besvarede med Canon-skud. Vi stod derefter til Søs tilligemed flere Capere og Canonbaadene fra Langeland. Skibet vendte igen nordefter; vi satte efter same og skjød to Canonskud, og ved sidste Skud hejste han Russisk Flag. Kort efter gik en Caper om Bord. Da jeg kom om Bord, erfarede jeg, at det var Caperfører Hammer af Kjøbenhavn. Han havde Skibets Papirer. Vi

blev enige om at gaa i Deeling, med ham $\frac{2}{3}$ dele og vi $\frac{1}{3}$ del af, hvad som maatte komme ud af det. Lidt efter kom Canonbaadene til Skibet, og Liutenant Groetschilling kom om Bord og satte en Liutenant og en Lods om Bord. Vi holt derpaa ind efter Agersø til, da vi erfarede Skibets Papirer at være i Uorden, men kom paa Grund, hvorpaa Canonbaaden kom og hjalp at faa Skibet flot, bragte 2 Varp ud og hivede støt, men uden synderlig Virkning, og siden Sværankeret, og arbejdede hele Natten.

D. 21/7: Blev ved at arbejde og læssede en Del Bly i Canonbaaden og Skibets Canoner i vores Baad, hivede derpaa af Grund og satte Sejl, og Canonbaaden bugserte til ind i Agersøsund, hvor vi ankrede Eftermiddag Kl. 4. Kl. 6 lettede og sejlte noget nedefter og ankrede formedelst Natten.

D. 22/7: Ved Dag lettede og sejlte videre ad Vordingborg, men kom Kl. 8 paa Grund paa den saakaldte Kirkegrund, tog derpaa Masten af vores Baad og bragte med same et Varp agterud. Tog Ballastporten ud og kastede noget af Ballasten. Kl. 3 kom af Grunden, satte Sejl og Coursen ad Farvandet, ankrede Kl. $9\frac{1}{2}$ slet uden for Knudsskou, hvor vi blev liggende Natten over.

D. 23/7: Morgenen kom en Chaluppe ud og bragte en Lods med, lettede Ankeret og sejlte ind for Mærsejlene og kom til Ankers Morgen Kl. 8 for Wordingborg; derefter gik Liutenant Ravn og Captajn Hammer i Land med Skibets Papirer. Efter Middag fik jeg Ordre fra Liutenant Ravn at lade Sejlene fraslåa —, slog dem fra og lagde dem i Mellemdækket, da det blæste for haardt til at faa dem tørre i Land, tog Bramraaen ind, strøg Bramstængerne. Captajn Hammer efterlod sin Styrmand som Prisemester paa Skibet. Mod

Aften sejlte i Land med mit Fartøj, da der var nogle af mine Folk, som manglede Proviant.

D. 24/7: Fik en Canoner om Bord, som tog Ladningen fra Canonerne, tog derpaa ald Ammunitionen i Land undtagen Canonerne, bragte det i Land med vores Baad og kom paa Grund, hvorved vi strøg den ene Roertap af. Lod Baaden blive i Land. Liutenant Hammer og jeg, samt Captajnen var i Rættten. Papirerne aabnedes.

D. 25/7: Sejlene blev i Dag ilandbragt med andre Fartøjer. Havde en Smed at gjøre Roertappene i Stand og blev færdig.

D. 5/8: Satte en Mand ved Navn Johannes Larsen om Bord paa Skibet „Sara“ som Prisemester, som jeg gav en Notariel Copie af mit Caperbrev, og han skal forblive der til videre Ordre, da jeg ej indser det nyttigt at forblive her længere, da intet Forhør haver været og veed ikke, hvornaar det skeer, blev i Land med Baaden.

D. 6/8: Efter Middag gik til Søes, men maatte gaa tilbage, da det blev variabel og Torden, at intet kunde avanceres. Kl. 8½ kom igen til Wordingborg.

D. 7/8: Kl. 5 gik til Søes og krydsede ud mellem Øerne. Kl. 8 var mellem Baagø og Lolland. Vinden gik nordlig. Kl. 10 lagde bi under Langeland.

D. 8/8: Kl. 3½ holt af og sejlte forbi Hou. Kl. 8 kom til Svendborg, hvor Skibet, nemlig Koffen, ligger.

D. 9/8: Nedskrev alt løbende Gods, tog alle Sejl i Land og antog en Mand, nefn. Thomas West til at have Opsigt med Skibet, da jeg tager alle Mand med mig“.

Ovennævnte dato slutter journalen uden andre oplysninger. Måske har Corfix Nielsen denne dag fået oplysning om moderens skæbne. Som det fremgår af det foregående, var det neop dagen før, at moderen måtte henvende sig til forligskommissionen ang. det ulovlige salg af gården. Måske har han også følt trang til at holde op med kaperiet, mens legen var god. I hvert fald varede det ikke mange dage, før han afhændede kaperbåden; thi den 1. september lagde „Juliane Marie“ ud under en ny fører (Jens Sørensen Møller).

Corfix Nielsen havde nu flere prisesager løbende og udsigt til en god gevinst, selv om ikke alle hans opbringelser kunne godkendes. F. eks. ser det ikke ud til, at han fik noget for sin ulejlighed med skibet „Sara“, der indbragtes til Vordingborg. Måske er skibet blevet frikendt ved priseretten. I hvert fald nævnes det ikke i fortegnelsen over prisedømte skibe og danske kaperbåde i Kay Larsens bog „Danmarks Kapervæsen 1807—14“.

Derimod blev „Vilhelmus Kayser“, som Corfix Nielsen indbragte til Svendborg, erklæret for god prise. Dette skib, der var ladet med 500 pakker hør, var et godt aktiv. Der var stor efterspørgsel efter hørren på auktionen. Opgørelsen vedr. salget opbevares endnu i familien og viser følgende hovedsummer:

Indtægter: Ladning	105,540 Rdl.
Skib	19,716 „
Ialt...	125,256 Rdl.
Udgifter	23,289 Rdl.
Rest...	101,967 „

Selv om Corfix Nielsen måtte dele disse penge med sin styrmand og besætningen, vil man se, at alene denne kapring gjorde ham til en holden mand, og i forvejen havde han fået en net sum ind for sin andel i det engelske skib „Hector“, der blev taget ved Bornholm.

Også skibet „Graaf Carl Lieven“, som han indbragte til København i begyndelsen af sit togt med „Juliane Marie“, blev prisedømt, og nedennævnte beregning viser, hvordan overskuddet fra denne opbringelse fordeltes mellem ejerne og mandskabet:

Corfix Nielsen	1734	Rdl.	4	Mark	8 ⁴⁸ / ₈₇	Sk.
S/M. N. Bakke	1734	„	4	„	8 ⁴⁸ / ₈₇	„
Heelbefaren: Vilhelm Johansen	346	„	5	„	11 ²⁷ / ₈₇	„
do. Frederik Jensen	346	„	5	„	11 ²⁷ / ₈₇	„
do. Andreas Petersen	346	„	5	„	11 ²⁷ / ₈₇	„
do. Nicolaj Randrup	346	„	5	„	11 ²⁷ / ₈₇	„
do. Johannes Larsen	346	„	5	„	11 ²⁷ / ₈₇	„
do. Christian Jensen	346	„	5	„	11 ²⁷ / ₈₇	„
do. Hans Andersen	346	„	5	„	11 ²⁷ / ₈₇	„
do. Christopher Hændrichsen	346	„	5	„	11 ²⁷ / ₈₇	„
do. Peter Larsen	346	„	5	„	11 ²⁷ / ₈₇	„
do. Rasmus Kragelund	346	„	5	„	11 ²⁷ / ₈₇	„
Halvbefaren: Christian Thomsen	260	„	1	„	4 ⁴² / ₈₇	„
Dreng: Frederich Madsen	173	„	2	„	13 ⁵⁷ / ₈₇	„
do. Peter Nielsen	173	„	2	„	13 ⁵⁷ / ₈₇	„
Ialt...	7546	Rdl.	1	Mark	2	Sk.

Det blev Corfix Niensens skæbne, at hans kaperbedrifter udførtes i samme periode, som gjorde moderens stilling mere

og mere fortvivlet. Han har sikkert aldrig drømt om nogen sinde at blive landmand; men da han hørte om moderens vanskelige stilling, blev det ham en æressag igen at bringe gården tilbage til familien. Allerede i efteråret 1810 indledede han forhandlinger med dens nye indehaver, Ole Hansen, hvorved det kom for dagen, at det var en meget problematisk handel, der var indgået mellem Christen Ibsen og Ole Hansen; men det lykkedes dog Corfix Nielsen at få skøde på gården for 2000 rigsdaler. Bagefter måtte han ganske vist udbetale 300 rdl. til Christen Ibsen og 600 rdl. til hans børn, samt love at levere visse naturalier, fordi Christen Ibsen havde fordringer i gården ifølge sidstnævntes handel med Ole Hansen; men hovedsagen var, at gården nu var i de rette hænder.

Om Corfix Nielsen virkelig havde i sinde at blive landmand, da han købte slægtsgården tilbage, er vanskeligt at afgøre; men da han først havde købt den, følte han sig bundet, og han blev boende på den til sin død.

Det blev en yderst vanskelig tid, der nu oprandt. Statsbankerotten gjorde de rede penge værdiløse, og bagefter fulgte en af de hårdeste landbrugskriser, vort land har oplevet. Corfix Nielsen førte dagbog i alle de år, han boede på gården, og mangan gang, når høstudsigterne var mørke, sluttede han sin daglige beretning med en bemærkning som følgende: „Græs og Korn bliver ikkun kort. Gud hjælpe os til det bedste“, men han glemte heller ikke takken, når en god høst var i hus.

Dagbogen er interessant at læse; men for vidtløftig at gengive her. Kun nogle dage, som synes at have gjort særlig indtryk på C. N., skal nævnes:

D. 22/1 1813: „Fik Efterretning om vore Penges Nedsættelse til $\frac{1}{6}$ “. Som bekendt foregik nedsættelsen på den måde, at man for seks gamle rigsdalersedler fik en ny; men i virkeligheden var nedskrivningen endnu større, og de nye penge tabte yderligere mere og mere i værdi, så en ny stor nedskæring blev nødvendig. Under disse omstændigheder har C. N. næppe fortrudt, at han havde sat en del af pengene i gården.

D. 22/6 1821: „Opkom i Ørslev en forfærdelig Ildebrand, som ganske ødclagde Præstegaarden, Degneboligen, 4 Gaarde, hvoriblandt var min Farbroders, 6 Huse og 3 Indsidderstuer, hvorved 15 Familier blev uden Huslye. Gud i Naade afvende fra lignende Ulycher“.

D. 26/6 1821: „Vi haver faaet af Avisen Efterretning fra St. Helene, at Napoleon Bonaparte der er død d. 15. Maj og der begravet med ald den Ære, som tilkom en General af første Rang. Han haver været et af de mærkværdigste Mennesker, som man ved her paa Jorden“. Det er kun naturligt, at den tidligere kapergast dvæler ved denne begivenhed. Han havde selv været en mand med store planer, og Napoleon havde været vor forbundsfælle i krigen med englænderne.

Men en dag kom også afslutningen for Corfix Nielsen. Den 26. oktober 1828 indførte hans søn følgende linier i dagbogen: „Natten mellem den 15. og 16. hensov min inderlig elskede Fader Corfix Nielsen i sin Alders 57. Aar og blev begravet den 21. Oktober“. Et begivenhedsrigt liv var til ende; men eftermælet lever stadig. Der stod altid respekt om Corfix Nielsens navn, både mens han øvede sine bedrifter som kaperfører, og senere, da han blev landmand. Han

var tro mod sit land i en vanskelig tid, og han var tro mod sit hjem og sin hjemegn.

Kilder:

1. Kaperjournal for kaperskibet „Juliane Marie“, 12. maj 1810—9. august 1810.
2. Opgørelser over skibsauktioner vedr. „Vilhelmus Kayser“ og „Graaf Carl Lieven“.
3. Skilsmisseoverenskomst mellem Kirsten Christensdatter af Egeslevmagle og gårdfæster Christen Ibsen.
4. Kay Larsen: Danmarks Kapervæsen 1807—14.

Corfix Nielsen

Ringsted-Digteren Sophus Schandorph.

Ved *Adolph Andersen.*

Forfatteren *Sophus Schandorph*, hvis *Hjerte, Livet* igennem, hang ved Fødebyen Ringsted, ved Sorø, hvor han blev Student fra Akademiet, og ved Slagelse, hvorfra han hentede sin Hustru, var i sin Tid en anerkendt og meget læst

Forfatter, hvad han næppe — for det sidstes Vedkommende — kan siges at være i Dag. En Skam forøvrigt, for Schandorph var en mægtig Skildrer af det midtsjællandske Købstadsliv, som han kendte tilbunds, af Bønders og Smaakaarsfolks Levevis, saadan som det dengang formede sig.

En og anden, haaber jeg, vil læse ham, naar de har læst denne Beretning om hans Liv og Virke, og om hans specielle Tilknytning til Sorø Amt, som denne Aarbog omfatter.

Schandorph døde Nytaarsmorgen 1901 Kl. 5,30 efter længere Tids Sygdom, — altsaa i Fjor for 50 Aar siden.

Sophus Christian Frederik Schandorph var født i Ringsted den 8. Maj 1837. Her var hans Far Opsynsmand ved Befordringsvæsenet, Johan Fr. Schandorph. Den Stilling, Faderen var Indehaver af, var de fleste Steder forenet med Postmester-Embedet, men det var ikke Tilfældet i Ringsted. Under Faderens Embede laa Ekstraposter, Dagvognsbefordring, Bivognsbefordring til Postpakker og Diligencen, som besørgedes af 12 Medlemmer af Ringsted Vognmandslaug.

Gamle Schandorph var, som Sønnen, en opfarende og impulsiv Herre, hvad saa tydeligt fremgaar af en Beskrivelse af Faderen, som Sophus Schandorph engang har givet af ham: „Far husker jeg tydeligt. Han var en korthalset, svær Mand med Guldtrøse om Hue og paa Krave. Jeg ser ham tydeligt for mig, naar han ivrig og aktiv skulde ekspedere Dagvognen ude paa det brede Fortov foran Postgaardens store Stentrappe, høflig hjælpende Damerne til Vogns, med et venligt Ord tilovers til alle hans mange Bekendte blandt de Rejsende — af og til havde han mindre høflige Ord ved Haanden til de røde Kuske, naar de mødte for sent eller under alt for synlig Paavirkning af Spiritus. Da kunde der nok

falde en Karakteristik af som „Smølegris“ og „Drukken-didrik“ — eller det, der var værre“.

Fru Schandorph var en flittig og stilfærdig Kvinde, Datter af Proprietær, cand. phil. J. K. Møller, Oldengaarden i Fjenneslev.

I Sophus Schandorphs Barndom var Ringsted en ganske lille By med knap 1200 Indbyggere, men dens Beliggenhed midt i Landet med Veje til de fleste sjællandske Købstæder gjorde den til et trafikalt Knudepunkt, hvor særlig Datidens Befordringsvæsen med sine Diligencer og „Kugleposter“ udfoldede sig i broget Mangfoldighed. Ogsaa for Fragtmændene til og fra Hovedstaden var Ringsted det naturlige Bedested.

I dette Miljø havde den lille Sophus rig Lejlighed til at iagttage Datidens Liv i hele dens Ejendommelighed, og man ser af hans Bøger, at han har brugt Øjne og Øren, naar Post- og Diligencekuskene, Fragtmænd og Gaardskarle snakkede sammen. Ogsaa Borgerne og Originalerne i Ringsted, samt Bønderne, der gæstede Byen, nærrede den opvakte Dreng levende Interesse for, og hvad han hørte og saa, bevarede han i sin solide Hukommelse. Alle disse Typer blev senere hans Forfatterskabs bedste Emner og Tilskyndelse.

Et Indtryk fra en anden Verden og af finere selskabelig Dannelse fik han gennem Marinekaptajn P. T. Grove, som en Tid lang var i Pension hos Schandorphs Forældre — en Mand, der havde set sig vidt omkring og som den lille Sophus følte sig knyttet til.

Det var, fortæller Schandorphs Samtidige, en Fornøjelse at høre ham fortælle om Livet i Ringsted i hans Barndom. Med en Skuespillers Talent fremmanede han den ene snurrige Per-

son efter den anden, saa Tilhørerne synes at se dem lyslevende for sig.

Datidens Skoleforhold i Ringsted var ikke gode. Da Sophus Schandorph var 5 Aar gammel, kom han i Skole hos en ældre, tysk Dame, der havde Privatskole for betalende Børn. Og da han var 9 Aar gl., kom han i Realskolen, en Appendix til Borgerskolen. Hans Skolegang var ikke meget bevendt i Retning af boglig Lærdom, men derimod er der næppe Tvivl om, at den bidrog til at udvikle hans humoristiske Sans. Der var kun to Lærere paa Skolen — Kateketen, Pastor Schiødte og fhv. Købmand Korfitsen, Næstved, der efter sin Fallit havde taget Seminarist-Eksamen. Schiødte holdt Schandorph meget af. Han læste gratis Latin med han som en Belønning til sin bedste Elev. Sophus var altid Dux i Skolen.

Da Sophus Schandorph var 11 Aar brød Trearskrigen i 1848 ud, og den optog ham stærkt. Om dette Tidsafsnit har han fortalt følgende Erindring fra Barndomstiden i Ringsted: „— I de solmilde Martsdage — de staar sommerligvarme i min Erindrig — spejdede vi Drengene oppe fra en Række Høstakke uden for Byens „Nørre Bom“ efter blinkende Vaaben. Hovedlandevejen gik først i Flugt med Byens Hovedgade; dette Stykke var beplantet med Træer paa begge Sider. Saa løb ved Enden af denne lige Vej Roskilde—Københavnsvejen til højre, og Holbækvejen til venstre. Annexsognet Benløses røde Kirketaarn ragede op i det bølgelinede Pløjeland, der indrammedes af Haraldsted og Valsømagle Sogne i Baggrunden. Fra Københavnsvejen kom Soldaterne. Højt bankede vore Hjerter, da Hestegarden kom med gyldent blinkende Hjelme og Kyradser. De svarede til et Drengideal af en ridderlig Skare fra Middelalderen, saaledes som vi nu havde

lært at se paa den. — Skolen blev forsømt. I lang Tid paa-talte ingen det. Krigen optog Lærerne lige saa stærkt som Eleverne. Da opdagede Byens Provst, mine Forældres Nabo, oppe fra sit Vindue mig og en Kammerat staa ledige paa Torvet i Skoletiden og se paa Soldaterne. Han kaldte os op, skældte os Huden fuld, fordi vi ikke var i Skole. Men jeg for mit Vedkommende brød mig ikke det ringeste derom. Jeg gik ikke i Skole, løb bare om paa den anden Side af Provstens Hus for at se flere Soldater og stemme i med flere Hurraer.

Husene fyldtes i disse Tider med Indkvarteringer. Mine Forældre havde stundom en halv Snes Mand. Der var naturligvis ikke Tale om at skaffe Senge til dem. Der blev bredt Madrasser, Tæpper og Dækkener paa Loftsgulvet til at sove paa, men Mad fik Soldaterne nok af. Kvarterpenge vilde min Far ikke modtage. De Frivillige blev naturligvis særlig begunstigede. De blev indbudte til Familiens Aftensbord og fik Vin og Punsch. Da Sommeren kom, serveredes der for dem i Haven ...“.

I denne bevægede Tid blev det — med Pastor Schiødtes Tilskyndelse — bestemt, at Sophus skulde paa Sorø Akademi.

Paa Sorø Akademi befandt Sophus Schandorph sig ikke godt. Det var en haard Overgang at komme fra Hjemmet i Ringsted, hvor han havde været vant til at kunne gøre og lade, omtrent som han vilde, og paa Akademiet, hvor der var streng Disciplin.

Rektor kunde han specielt ikke lide, da denne — efter hans Mening — strøede lidt for rigeligt omkring sig med Spansk-rørsslag, Prygl, grove Skældsord, ligesom han lidt for flittigt uddelte Stuearrestordre. Og Sophus følte, at Rektor var alt

andet end retfærdig overfor Eleverne, men han beundrede Rektor for hans virtuosagtige Færdighed i at ramle en Kindhest ud.

Lærerne fulgte i Rektors Kølvand, og var saaledes gennemgaaende alt andet end blide. Tre Lærere holdt Sophus af: Johnstrup, den senere Professor ved Københavns Universitet, Overlærer Bang og Adjunkt C. Thomsen.

Paa de to Sovesale var der 32 Senge. Naar Klokken om Morgenen ringede, og Drengene tørnede ud af Sengene, løb de hen til de lange Vaskeborde med de mange Tinfade. Naar Toilettet var overstaaet, gik de ned i Spisestuen, hvor der serveredes kogt Mælk i Tinskaale og Rugbrød med Smør paa. Ti Minutter paa 8 stilledes der til Lovsang. 8—12 Skoletid, Frikvarter 20 Minutter paa 10, hvor der gramsedes om tørre Hvedeboller, som blev sat paa en Bænk udenfor hver Klasses Dør. Fritid 12—13. Middag 13—13½. Her serveredes rigelig, men lidt magert og fabriksmæssigt tillavet Mad. Bordbøn før og efter Bordet. Stoppede den Elev, der skulde læse Bordbønnen, op midt i Bønnen, fik han Prygl. 13½—14½ Læsetid. 15—17 Skoletid, 17—18 Fritid og Mellemmad (to Sidestykker Rugbrød med Smør), 18—20½ (om Sommeren til 20) Læsetid, 20—20,15 Aftensmad (kogt Mælk og 4 Stykker Smørrebrød), 21,45 ringede det til Sengs. Alt i alt havde Eleverne 4 Fritimer daglig, men aldrig nogen rigtig samlet Fritid. Derfor blev en Del af Læsetiden ogsaa tit brugt til en Lur eller til Morskabslæsning. Sophus brugte ofte Tiden til at skrive Digte og Romaner.

Naar en Elev havde mg i Ugekarakter, kunde han faa Rektors Tilladelse til at tage hjem fra Lørdag Eftermiddag Kl. 17 til Søndag Aften.

Skoleferierne var Sophus' Himmerig. Han nød i fulde Drag at være hjemme i Ringsted. Hos Far og Mor var der Rygefrihed. Det var der ikke paa Sorø, hvor Eleverne herfor kunne faa Prygl eller Stuearrest. Saaledes blev Sophus kort før sin Konfirmation gennempryglet af en Lærer, som kunde lugte, at han havde røget. Og i Ringsted kendte han alle Mennesker og havde gode Kammerater. Her mødtes han med anderledes Venlighed end paa Akademiet, hvor de store Drengene tævede de smaa og hvor Lærerne gennemgaaende var „nogle sure Løg“.

En Trøst for Sorø-Drengene var det, at paa Herlufsholm var Disciplinen meget værre ...

Men Sorøtiden bød ogsaa paa interessante og lyse Oplevelser. Saaledes var Sophus engang — sammen med sin Far — paa Besøg hos B. S. Ingemann. Han var en lille, hvidhaaret, undersætsig Mand i Kalot og Slaabrok af sort Fløjel, indhyllet i Piberøg. Han havde en hurtig, klangløs Stemme og milde, lyseblaa Øjne. Han elskede at vandre omkring i Skovene, hvor Eleverne ofte mødte ham.

For ude i Sorø-Skovene holdt Eleverne til. Her legede de Røvere, medens de var smaa. Naar de kom i Lømmelalderen tyede de derud for at „solde“ med en Flaske Mjød eller sød Punschextrakt, Hvedebrød og Chokoladekage. Somme Tider for at ryge. Altid var de nogle Stykker samlede ved disse Lejligheder, for der maatte altid sættes Spejdere paa Udkig, da man ikke vilde overraskes af en Lærer eller anden Fjende af deres frie Liv og Tobaksrygning.

Fra de to sidste Gymnasieaar her har Sophus Schandorph, efter sine Breve hjem, de bedste Minder fra Sorø Akademi. Friheden var da større.

Sophus, der fra Barnsben havde ønsket at blive Skuespiller, fik paa Akademiet ny Næring til sit Barndomssværmeri. Adjunkt Liebenberg arrangerede Komedier, hvortil især de to øverste Klasser leverede Skuespillerne. Sophus gjorde stor Lykke i disse Komedier, men da han vidste, at hans Forældre aldrig vilde give deres Samtykke til, at han blev Skuespiller, bestemte han sig i de sidste Aar i Skolen for, at han vilde være — *Præst*. Dette Valg blev han bestyrket i, da han kom i Berøring med Dr. teol. Peter Chr. Kierkegaard, den senere Biskop i Aalborg, dengang Sognepræst i Pedersborg.

Sognepræsten i Sorø, Pastor Zeuthen, der havde konfirmeret Sophus, var en kundskabsrig og brav Mand, men han havde en tung og træg Fremstillingsevne. Derfor gik Sophus sjældent i Kirke til ham.

Saa hørte han en Aften paa Akademiet Dr. Kierkegaard tale om Billedmotiverne i Evangelierne. Han fremdrog maleriske Træk fra Markusevangeliet, som han mente kunde vejlede til billidlig Fremstilling af bibelske Scener. Sophus hørte med Øren og Mund til Foredragets fantasifulde Flugt og blev grebet af denne ejendommelige grundtvigske Præst.

Fra den Dag gik han i Pedersborg Kirke og blev senere indført i Kierkegaards Hjem.

Den 17-aarige Sophus Schandorph bestemte, at han — som Kierkegaard — vilde blive en rigtig grundtvigsk Præst, grebet som han var af Kierkegaards lyse Tro og Livssyn. Netop saadan skulde en Kristen være.

1855 ved Midsommertid blev Schandorph Student fra Sorø Akademi. Paa en dejlig Sommeraften holdtes Rusgildet, som efter Skik og Brug endte paa „Parnas“, Skovbakken hinsides Søen, hvor Sangene lød ud i Natten over det stille Vand.

Og Talerne fik Bladene paa Bøgebuskene til at dirre. Først ved Morgengry brød man op.

Kort efter rejste Sophus hjem til Ringsted for at nyde Sommerferien. Hjemme stod alt desværre ikke til som før. Faderen var blevet svagelig og hans Humør var borte. Den vestsjællandske Jernbane var sin Fuldendelse nær, og denne maatte uundgaaelig medføre, at hans Fars Embede blev nedlagt. Det pinte Faderen. Hertil kom økonomiske Bekymringer. Kunde han nu magte at holde to Sønner i København. Schandorphs yngste Bror var bleven sat i Handelslære i Hovedstaden, og han kunde ikke klare sig selv. Og nu skulde endvidere Sophus snart til København for at læse til Præst.

Dog — Sophus glemte snart Hjemmets Bedrøveligheder. Han gik fra Selskab til Selskab, fra Skovtur til Skovtur.

I denne Sommerferie med al dens Selskabelighed sluttede han et Par Venskaber, der varede for Livet.

En lidt ældre Barndomskammerat, Vilhelm Werner, Søn af Godsforvalteren i Ringsted Kloster, som var ansat paa hans Fars Kontor, og den endnu ældre Christian Grundtvig (hans Mor var Købmandsenke i Ringsted), der da allerede var blevet juridisk Kandidat, blev nu hans daglige Omgangsfæller.

Grundtvig var en livlig og begavet ung Mand, en Disputator om en Hals. Han drog bl. a. — Fritænker, som han yndede at udgive sig for — ivrig til Felts mod Sophus Schandorphs Tilslutning til hans Navne og fjerne Slægtning, N. F. S. Grundtvig. Han blev senere Byfogedfuldmægtig og tilsidst Kæmner og Sagfører i Ringsted. Dette Trekløver kom i mange gode Ringstedhjem, bl. a. i Byfoged, Etatsraad Hoffhs gæstfri og flotte Hus, i Amtsforvalter (senere Kammerherre)

Carstensens livlige Kreds og i den muntre og dygtige Distriktslæge, Krigsraad Krebs' Familie.

Mod Slutningen af Sommerferien kom Kong Frederik den Syvende til Ringsted for at undersøge Kongegravene i Kirken. Om dette Kongebesøg vil jeg lade Sophus Schandorph selv berette paa den for ham egne muntre Maade. Han har herom efterladt sig følgende Beretning: „Vi tre Venner morede os over Emsigheden blandt Borgerskabet for at klæde den lille, mer end tarvelige By i Festskrud. Kongen skulde bo hos Provst Steenberg, mine Forældres Nabo. Fra Provstegaarden og Befordringskontoret løb Fortovet bredt og skraat ned, skilt fra Torvepladsen ved en stor og dyb Rendesten, en Skræk for Vogne om Natten og for fulde Folk til enhver Tid paa Døgnet. Over den blev lagt en Bro med blomstersmykte Lægter til Gitter, en stor Klods af en Æresport blev rejst inden for Broen. Jeg tegnede den af i Karikatur fra vore Dagligstuevinduer og anbragte Borgerrepræsentationens Formand oven paa den — i Svømmebukser.

Kongen kom med et Følge af guldbroderede og epaulet- og ordensmykkede Herrer. Borgerkorpset, der ingen Uniform havde, men stillede med Skødefrakker, hvide Lærredsbukser, sort Læderbandeler, Sabel og Gevær, sort Cylinderhat, afgav Æresvagten foran Rendestenen og foran Provsteboligens blomsterklædte Port, den, som unge Damer havde flettet Kranse til i mine Forældres Have under Direktion af nogle ældre Fruer og opmuntrede til Arbejdet af min Moders Chokolade, mens de unge Mandfolk gjorde Kur, spiste Stikkelsbær og drak Sherry.

Barnepieteten for den gamle Kirke og de begravede Konger eksisterede ikke mere i mig. Vi unge Mennesker havde

mange Vittigheder paa rede Haand om Knud Lavard, som de ikke kunde finde, om Valdemar den Store og Knud den Sjettes lange Benrade, om Bengjærds Haarfletning med Sejlgarnsfarven. Selv den regerende Konges uformelige Figur maatte holde for. Da jeg en Gang holdt paa, at han havde et smukt Hoved, sagde en Kammerat: — Men ikke noget godt Hoved.

I det hele gjaldt det om at være overlegen og ikke „gaa i Tøjet for noget“, selv om det egentlig gjorde en ondt at sige, hvad man sagde. At faa Damernes Latter paa sin Side, det var Ærgerrighedens Maal.

Mine Forældres Stuer og Have samlede under Kongebesøget unge Herrer og Damer i stort Tal. Hos os var de nær Kongens Hovedkvarter. Der sivede Rygter gennem Plankeværket og vor Have om Kongens Særheder og morsomme Indfald. Der fortaltes, at han sad og røg paa en kort Pibe i Kirkekoret for at bekæmpe Lugten fra sine Forfædre, da han fik bildt en ikke meget vidende fornem Herre af Hofetaten ind, at Kirkens gamle Granitdøbefont stammede fra den hedenske Oldtid, at han havde givet Sjællands Stiftamtmand en haard Afrøfling, fordi han en Morgen fremstillede sig for Kongen uden Epauletter. Ikke skal jeg nægte, at da jeg en Gang saa ham stige ud af Vognen, iført en kort Husartrøje, var Indtrykket ikke ublandet ophøjet.

Men sligt turde ikke berøres i min Fars Paahør. Han elskede Frederik den Syvende, fordi han havde givet os Grundloven. Paa en Maade blev min Far Offer for sin Pietet for Kongen. Denne vilde foretage en Udflugt til Haraldsted Skov, og der blev bestilt Vogne til Følget. Man skulde stige til Vogns udenfor Kirken, og der stod min Far uden Overtøj

i sin Uniform og ordnede Befordringerne i en kold Blæst. Han var syg, da han kom hjem, fik et stærkt Anfald af sine Galdestenssmerter og var aldrig rask siden den Septemberdag“.

Kort efter Kongebesøget i Ringsted rejste Sophus Schandorph til København for at begynde sit teologiske Studium.

I København blev han indlogeret hos sin Morbror, fhv. Grosserer C. F. Møller, der boede i Sølvgade. Her fik han alt frit — Kost og Logis.

Efter Ankomsten til København søgte han straks Studenterforeningen, hvor han havde glædet sig til at møde den fri, glade Livsudfoldelse, men han blev gruelig skuffet. Han fandt den kedelig. Han var i det hele taget ikke begejstret for Studenternes Verden.

En Eftermiddag kom der Brev fra Moderen, der straks kaldte Broderen og Sophus hjem, da Faderen laa for Døden, opgivet af Lægen. Med Aftentoget samme Dag tog de to Brødre til Roskilde, hvor de paa Stationen blev modtaget af deres yngste Morbror, der var Forpagter af en Gaard mellem Ringsted og Holbæk. Han hilste de to forknytte Drengene med et: — Han kan nok ikke mere, det gamle Skind!

Derpaa kørte han Drengene i aaben Vogn til Ringsted, medens Regnen piskede ned og Stormen blæste ind til Marv og Ben. De to unge Fyre sad her i Vognen og græd med tilhyllet Hoved.

Da Køretøjet naaede Ringsted, maatte Drengene staa af Vognen ude paa Gaden, for at den dødssyge Mand ikke skulde forstyrres. De listede gennem Porten og ind ad Køkendøren ud til Gaarden. Der i Døren stod Moderen, der havde hørt Vognen komme, med en lysende Lampe og forgrædte Øjne.

Inde i det halvmørke Sovekammer laa Faderen bevidstløs. Drengene sneg sig lydløst derind med tilbageholdt Aandedræt, bare for at faa et Glimt af Faderen at se. Sophus blev bragt til Ro i Dagligstuen, hvorfra Døren til Sovekammeret stod aaben. Broderen blev lagt paa en Sofa i Kontoret. Først henad Morgenstunden faldt Sophus i Søvn.

Tidligt paa Formiddagen kom Lægen, Krigsraad Krebs. Det regnede og stormede stadigt.

— Er der Haab, Hr. Krigsraad? fremstammede Sophus.

— Ja, hvis Vorherre vil gøre et Mirakel.

Om Morgen den næste Dag vaagnede Faderen op af den lange Søvn og var ved klar Bevidsthed. Han tog Afsked med Moderen og Drengene med skrigende og forceret Stemme. Han var klar over, at Døden ventede. Han opfordrede bevæget sine Drengene til at blive dygtige, gode Borgere og bad dem være gode ved deres Mor. Saa sank han tilbage paa Hovedpuden. Hele Dagen laa han stille hen, og om Natten sov han ind, 62 Aar gammel.

Inden Faderen blev begravet, kom der et Brev fra Tanten i København, hvori det meddeltes, at Morbroderen, fhv. Grosserer C. F. Møller i Sølvgade var død, men Tanten skrev tillige i Brevet til Fru Schandorph, at Sophus' Stilling i Huset vilde blive uforandret, saadan som Morbroderen engang havde bestemt det.

Fru Schandorph kunde ikke klare sig med den lille Pension, der var tillagt hende, hvorefter hun kort efter Begravelsen flyttede fra Ringsted til Slagelse, hvor hun fik et foreløbigt Hjem hos Sognepræst Branner i Sct. Peders Præstegaard i Slagelse (Præsten var gift med Fru Schandorphs Kusine), indtil hun i 1859 fik en Konventualindeplads i det

nystiftede Kloster i Slagelse, men samtidig hermed blev hun blind. Hun bar denne Ulykke som andre Sorger, der havde ramt hende, stille og taalmodigt.

Sophus Schandorph tog tilbage til København og levede her længe et stille Studenterliv. Han studerede bl. a. Søren Kierkegaards Skrifter og fik hyppigere og hyppigere religiøse Anfægtelser. Allerede efter et Aars teologisk Studium stod det ham klart, at Præst — det vilde han i hvert ikke være. Sin Embedseksamen vilde han fuldføre for Moderens Skyld. Men Barnetroen var borte. Og det tynde grundtvigske Lag, han havde faaet sat paa i Sorøtiden, svandt bort som Limfarve for Regnskyl.

I Københavnertiden — i 1856 — gjorde Sophus Schandorph Bekendtskab med Digteren Kristian Arentzen, der var Adjunkt ved Metropolitanskolen. Han blev hans gode Ven og fik en vis Betydning for ham.

Arentzen var en meget veltalende Mand med et stort Skuespillertalent og med megen komisk Sans. Han førte Schandorph ind i en Kunstnerkreds, der samledes paa Bistrups Café i Vincents Gaard paa Kongens Nytorv. Blandt de mest fremtrædende i Kredsen var Bjørnstjerne Bjørnson, som Schandorph sluttede et varmt Venskab med. Ogsaa Arentzens Hjem blev lukket op for Schandorph, der her traf en Række Mænd, der senere blev store Personligheder: Holger Drachmann, der dengang kun var Student, Harald Høffding, den senere Professor, Skuespiller Kristian Mantzius. Viggo Hørup, Politkeren og Redaktøren — en Kreds af lutter lystige Hoveder. Ogsaa Digteren H. V. Kaalund traf Schandorph for første Gang hos Arentzen. Kaalund var Lærer paa Vridsløselille Straffeanstalt og havde her et yndigt Hus op ad

de graa, triste Mure. Herude besøgte Schandorph og hans Hustru ham mange Gange senere.

1862 fik Schandorph sin teologiske Eksamen, hvorefter han kastede sig over æstetiske og filosofiske Interesser, og det blev Studiet af romanske Sprog og Litteratur, han særligt samlede sig om.

1863 udsendte Priors Forlag Schandorphs første lille Digtsamling, der ikke blev nogen Sukces og som kun bragte Forlaget Tab. Dog havde Schandorph den Glæde, at den gamle, dengang halvblinde Digter Christian Winther, der boede hos sin Svoger, Professor C. E. Petersen, i hvis Hus paa Kastrupvej Schandorph kom, efter Gennemlæsningen af Digtsamlingen, sagde til Schandorph: „— Deres Digte er gode. Se at finde Deres Originalitet! Det kan ikke nytte, at andre vil give Dem Raad i den Retning. Jeg er ikke Kritiker, men jeg har et ganske godt Øre. De skal ikke forcere Dem til at skrive, men melder Trangen sig, saa skræm den ikke bort! Jeg har ganske god Tro til Dem“.

1863, da Arentzen skulde paa en Stipendierejse til Udlandet, fik Schandorph hans Undervisning paa Metropolitan-skolen, og samme Aar rejste Schandorph selv til Paris paa Studieophold. Hans Bysbarn, Isenkræmmer T. M. Werner, der drev stor Forretning paa Kultorvet i København, havde laant ham Penge til Rejsen og Studieopholdet, og var selv med paa Udrejsen og havde nogle Dage sammen med Schandorph i Paris, inden han fortsatte til Italien.

Schandorph var begejstret for Paris og studerede her flittigt Fransk. Han boede en Tid sammen med Forfatteren Vilhelm Bergsøe og havde den Oplevelse at se Kejser Napoleon den Tredie til Hest under en Tropperevy paa Champ de

Mars. Efter Hjemkomsten fra Pariserrejsen, vikarierede Schandorph atter ved Metropolitanskolen 1864—65 og var samtidig Dansklærer ved Efterslægtens Skole, hvor han som Kollega havde Forfatteren Otto Borchsenius, der ligeledes var født i Ringsted og var Soraner. Med ham sluttede Schandorph ogsaa Venskab. Endelig var Schandorph i nogle Aar knyttet til det v. Westenske Institut som Fransklærer, ligesom han gav Privatundervisning i Fransk. Blandt sine Elever havde han den senere Forlagsboghandler Jacob Hegel og den senere Professor Kristoffer Nyrop.

Foruden sin Skolegerning dyrkede Schandorph — livsglad, som han var — den glade Selskabelighed i Hovedstaden — baade privat og paa Restauration, men han glemte ikke sine Venner ude i Provinsen. Mest kom han til Slagelse, hvor Moderen, som nævnt, nu boede. Her i Sct. Peders Præstegaard, der laa nok saa landligt inde i Byen, kom han meget hos Pastor Branner, hvor Moderen boede det første Aar, hun opholdt sig i Slagelse. Det var ikke saa meget Præsten eller hans Kone, ej heller den idylliske Præstegaard, der var Skyld heri, derimod Præstens ældste Datter, Ida, som han var blevet forelsket i, og som han blev forlovet med. Med hende blev han gift i Slagelse den 7. Juni 1867 og „lille Ida“ blev hans gode Fé hele Livet igennem. Hun var ham en kær og god Hustru, som var Midtpunktet i hans Liv, baade under de glade Dage, og da Sygdommen meldte sig, og Livet gik mod sin Slutning.

De unge fik deres første Hjem i Hestemøllestræde i København, hvor de samlede en stor Vennekreds om sig. Her kom Arentzen, Kristian Mantzius, Otto Borchsenius, Holger

Drachmann, H. V. Kaalund og Digteren Chr. K. F. Molbech m. fl.

Ved sit aabne Sind, havde Schandorph let ved at vinde sig Venner. Han var i Selskabslivet vittig og fornøjelig. Hans smittende Latter rev Folk med sig. Men alt dette var en Facon, han havde tillagt sig. I det daglige Liv var Schandorph stille og alvorlig. Han og hans Hustru kom ogsaa en Del i Komponisten, Professor Berggreens Hjem, og hos Hørup kom han i Forbindelse med Georg Brandes, J. A. Hansen, Grev Holstein-Ledreborg, Lejre o. a.

Jule- og Sommerferierne tilbragte Schandorph og hans Hustru i Midtsjælland, særlig hos hans Barndomsven Vilhelm Werner, der var Godsforvalter paa Giesegaard. Herude gik det med raske Ture i Slæde og til Vogns omkring i Egnen, hvor den landlige Gæstfrihed stod i fuldt Flor. Stamhusbesidderen, Grev Brockenhuus-Schack, der satte megen Pris paa Werner, i hvis Hustru, den begavede Grevinde fandt en sympatisk Natur, gik i Spidsen. Rigt og fint Herregaardsliv, gemytlig Tone i Skovrider-, Proprietær- og Forpagterfamilier, muntre Tilrejsende, som havde Forretninger paa det vidtstrakte Gods, og som alle søgte dets øverste Funktionær, Godsforvalteren, — Bønderne, der købte deres Fæstegaarde og afgjorde Salget paa Godskontoret — alt dette bragte Schandorph en Række Livsbilleder, som han senere aftegnede i sin litterære Produktion. Man kan endnu den Dag i Dag i Godsets Arkiv finde Schandorphs Navn som Vitterlighedsvidne under adskillige Skøder og Købekontrakter.

Hjemme hos Werner morede de to Venner sig med at genopfriske pudsige Historier og Figurer fra Barndomsdagene i Ringsted. Herom siger Schandorph etsteds: „Vi talte om, at

der i Ringsted, der dengang havde 1500 Indbyggere, fandtes langt flere Drukkenbolte end Abraham først forudsatte, at der var Retfærdige i Sodama“, Den 2. Januar 1873 kørte Werner og Schandorph fra Giesegaard til Ringsted, hvor de skulde til Barnedaab hos Werners Svoger, Sagfører Grundtvig, som ogsaa var Schandorphs Ungdomsven. Kort efter Ankomsten-hertil faldt Werner om, ramt af en Hjerneblødning. Uden at være kommet til Bevidthed, døde Werner ud paa Aftenen, kun 38 Aar gammel.

Hermed var Schandorphs Ferier paa Giesegaard tilende.

Blandt de mange Venner, Schandorph vandt sig i Aarene derefter, var Digteren H. C. Andersen, Politikeren Christen Berg, i hvis Hjem i Hillerød han ofte kom, Malerne S. P. Krøyer og Michael Ancher, som han jævnligt gæstede paa Skagen, samt Politikeren, Redaktør Chr. Jørgensen, Lolland-Falsters Stiftstidende, hos hvem han — efter Werners Død — i en Aarrække tilbragte sine Jule- og Sommerferier.

Efterhaanden var Sophus Schandorph blevet en anerkendt Forfatter, der tjente store Penge paa sit Forfatterskab, men han maatte arbejde meget for at bjerge Udkommet. Han brugte mange Penge til sine mange Rejser i Ind- og Udlandet, og han holdt megen Selskabelighed i sit Hjem, ligesom han færdedes meget paa Byens Restaurationer, hvor han mødte sine talrige Venner.

God Mad og Vin og lystige Mennesker elskede Schandorph, og hvor der var Fest indenfor Vennekredsen var han en selvskreven Gæst.

Hertil kom saa dette, at Schandorph aldrig blev nogen dygtig Administrator. Dertil havde han for megen Bohème-natur.

Sine sidste Aar boede han i Allégade paa Frederiksberg. Han elskede om Sommeren i de lune Aftener at sidde i en af de smaa Haver i Pilealléen og se paa Folkelivet eller sidde og passiare med en god Ven over en Forfriskning.

I Marts Maaned 1900 rantes Schandorph af et apoplektisk Tilfælde, og siden da var hans Liv en Lidelsesskæbne.

Det var blevet spaaet Schandorph, at han ikke vilde overleve det nittende Aarhundrede, og han, der var saa lidet overtroisk, havde fundet Trøst i denne Spaadom. Efter 9 Maaneders tiltagende Smerte var hans Legeme blevet svagere og svagere, saa i August var han klar over, at det bar mod Døden. Schandorph frygtede ikke Døden. Han ventede den.

Da Nytaarsklokkerne Natten til Nytaarsdag 1901 tonede ud over København, og han mærkede Afskedstimen nærme sig, kastede han de kærligste Blikke paa sin Hustru — lille Ida. Fra Midnat til kl. 5 om Morgen, da han sov ind, laa han stille hen. Schandorph blev 63 Aar gammel.

Han begravedes efter eget Ønske uden gejstlig Medvirken. Ved hans Jordefærd den 6. Januar 1901 talte Georg Brandes, der i smukke Ord skildrede Sophus Schandorph som Menneske og Forfatter. Han priste hans Trofasthed mod Fødebyen Ringsted, der ogsaa havde betydet saa meget for ham som Forfatter.

Jordefærden fandt Sted fra Frederiksberg Krematorium. Baaren blev bragt ud i det fri, hvor Begravelseshøjtideligheden fandt Sted. Der var 5—6000 Mennesker samlet om Schandorphs Baare, og han fik saaledes en af de største Begravelser, København havde været Vidne til.

Ved Graven stod Borgmester Jürgens fra Ringsted frem og bragte afdøde en gribende Tak fra Barndomsbyen, hvis gode

Søn han var og hvorfra han havde hentet saa mange Impulser til sit Forfatterskab.

* * *

Til Slut nogle Bemærkninger om Sophus Schandorps Forfatterskab. Han debuterede, som tidligere berørt i Artiklen, med en Digtsamling paa Priors Forlag, kort efter at have taget sin teologiske Embedseksamen i 1863, men den vakte ikke særlig Opmærksomhed, og den efterfulgtes af flere, men Digtene blev ikke hans kunstneriske Løftestang.

Først i 1876, da han ca. 40 Aar gammel, udsendte en Samling Fortællinger under Fællestitlen „Fra Provinsen“, slog han igennem som Forfatter.

Det var Georg Brandes, der stadig havde givet ham Mod og Tro paa sig selv og paa, at der var Brug for hans kunstneriske Indsats. Uden denne Mands Opmuntring, var Schandorph, der beundrede Brandes og var hans trofaste Elev i hele hans aandelige Indstilling, næppe naaet saa langt, som han gjorde, paa Kunstens Løbebane. Det siger sig selv, at Schandorph var glad, da han, efter Udsendelsen af „Fra Provinsen“, en Formiddag mødte Georg Brandes paa Gammeltorv i København, netop som Schandorph skulde ned at give Undervisning paa Mariebos Skole paa Frederiksholm Kanal. Brandes bredte Armene ud mod Schandorph og priste Bogen i høje Toner. De to Mænd gik Arm i Arm frem og tilbage i Raadhustræde, og Schandorph kom en halv Time for sent i Skole.

Allerede i 1784, da Schandorph havde udgivet „Nogle Digte“, interesserede Brandes sig for Schandorps Digtning og paapegede, hvad han burde og kunde gøre, og hvad han burde lade ligge. Fra den Tid var de to Mænd kommet i et

venskabeligt Forhold, der blev til et varmt Venkab for Livet.

Senere udsendte Schandorph „Unge Dage“ og hele den lange Række af velkendte store og smaa Fortællinger, snart med dramatiske Skildringer af midtsjællandske Skikkelser og undertiden ogsaa historiske Skitser fra Frankrig og Italien.

Forholdsvis hurtig fik hans Arbejder ydre Anerkendelser. 1877 fik han det Anckerske Rejselegat og i 1880 Digtergage af Staten.

Af Schandorphs Romaner staar højst „Smaafolk“ (1880), i hvilken man møder Naturalismen helt gennemført, — „Skovfogedbørn (1884), hans mest populære Bog og „Det gamle Apotek“ (1885), hans ypperste Købstadsbillede.

„Thomas Friis' Hustru“ (1881) er hans betydeligste Tidsskildrings- og Udviklingsroman.

Sophus Schandorphs Mesterskab har altid vist sig i Karaktertegningen og Interiøret. Hans Fortællinger vrimler af lyslevende Skildringer taget lige paa Kornet: Postmestre og Herredsfuldmægtige, Probenreutere og Gæstgivere, Smaakaarsfolk og Haandværkere, store og smaa Bønder — herlige Interiører fra Hovedstad, Provins og ude fra Bondelandet.

En mægtig litterær Produktion formaaede denne Ringsted-Dreng at frembringe!

Medens hans Digte og Teaterstykker vel hurtigt vil glemmes helt, bør hans Romaner leve mange Aar endnu. Ingen vil fortryde at stifte Bekendtskab med dem. De aander af Livsvisdom!

Årsmødet.

Den 12. august havde Historisk samfund årsmøde i forbindelse med en udflugt, hvori over 100 deltog. Kl. 15 samledes man ved „Skovsgård“ mølle, som af ejerinden, frk. Anna Fabricius, ud fra historiske interesser og med betydeligt økonomisk offer, er blevet restaureret. Formanden, amtmand V. Topsøe, bød deltagerne velkommen og udtalte, at Historisk samfund i høj grad påskønner det initiativ, frk. Fabricius har udvist, og takkede, fordi årsmødets deltagere havde fået tilfaldelse til at bese det smukke historiske minde.

Efter at man havde sunget „Jeg elsker de grønne lunde“, holdt fhv. gårdejer i Vollerup, *Johs. T. Christensen*, et interessant foredrag om Skovsgårds og omegnens historie. Det gamle Skovsgård lå på Esholte mark, hvor der i terrænet endnu kan ses, hvor borggraven har været, og hvor fund af murbrokker o. a. viser, hvor gården har ligget. Den lå i en øde skov- og kratbevokset egn, hvorpå der kun fandtes een landsby, den for længst nedlagte Gimlingetorp. Tre herregårde lå på rad: Skovsgård, Vinstrupgård og Vollerupgård, som alle tre efterhånden kom ind under det store krongods, som Frederik II ved køb eller mageskifte dannede med Antvorskov som midtpunkt — Skovsgård kom sidst og blev nu en kongelig avlsgård.

I året 1774 solgtes Ansvorskov i ni parceller, og Skovsgård kom nu ind under „Gyldenholm“, fra hvilken den blev solgt i 1804. Den har tilhørt mange forskellige ejere, siden

1848 slægten Fabricius. En gammel vindmølle, Snogemølle, ved Snogebæk har før hørt til gården, men er forlængst helt forsvundet. Møllen, vi befinder os i, har haft sin storhedsperiode, men skal nu stå som et smukt minde om svunden tid. Der er grund til at takke frk. Fabricius derfor.

Efter at formanden havde takket for foredraget, udbragte han et trefoldigt leve for frk. Fabricius, hvorefter turen fortsattes til Holsteinborg. Her bød lensgreve *Erik Holstein* i slotskirken de mødte velkommen og fortalte derefter i korte træk slottets historie. Gården nævnes 1357 som „Brådegård“ og kom 1562 i slægten Trolles eje og gik i 125 år i arv fra fader til søn under navnet „Trolholm“. Årstal på de forskellige bygninger fortæller om tidspunktet for deres opførelse, og jernbogstaver og tavler med inskription om de forskellige bygherrer. Ud mod borggården er en gavl blevet befriet for det skæmmende cementpuds og står nu med smukke, røde munkesten og med de svungne linier, den havde, før den blev „gotisk“ med kamtakker og anden udsmykning.

I 1707 kom Trolholm i slægten Holsteins besiddelse og fik nu navnet Holstein. Den første ejer var den bekendte storkansler *U. A. Holstein*, og efter ham er den gået fra fader til søn i op mod 250 år.

Lensgreve *Erik Holstein* dvælede i omtalen af sin slægt særlig ved sin oldefader, *Frederik Adolff Holstein*, som ved sit udmærkede arbejde på så mange områder skabte sig så smukt et navn, ikke alene i omegnen, men i hele landet. Hans virke for kirke, skole, land- og havebrug, skovbrug, husflid o. m. m. har gjort ham fuldt fortjent til det monument, som taknemlige bønder i 1870 rejste ham i den smukke slotshave.

De mest interessante værelser i slottet blev derefter beset til udelt glæde for de mange besøgende, ligesom den smukke park med sin 200-årige lindeallé. På plænen foran slottet bragte formanden lensgreven og lensgrevinden en varm tak for den udviste store gæstfrihed og udbragte et leve for dem.

Afslutningen fandt sted i Bisserup, hvor der var fælles kaffe-bord i „Strandcafé“, og hvor overlærer Fritz Jacobsen gav nogle oplysninger om havnen, der omtales allerede i Saksens sagnhistoriske krønike under navnet „Hvirvildshavn“, og senere som „ulovlig havn“ blev lukket, aabnet og endelig lukket 1664 for ikke mere at genåbnes.

— —

På generalforsamlingen genvalgtes til bestyrelsen amtmand *Topsoe*, lektor *Helms*, lektor *Kierkegaard*, rentier *Johs. T. Christensen* og overlærer *Fritz Jacobsen*. Til revisor genvalgtes kontorchef *Frederiksen* og nyvalgtes agent *Soph. A. Petersen*. Formanden udtalte smukke mindeord om afdøde lærer Kr. Kæstel, som havde været et meget interesseret medlem af Historisk samfund fra dets oprettelse og i en årrække bestridt hvervet som revisor. Kassereren aflagde regnskabet for 1950; det balancerede med 4049 kr. og godkendtes uden omtale.

Efter at formanden havde takket for det gode fremmøde, gik en del en rundtur ved havnen og de gamle „skanser“, hvorefter bilerne rullede bort fra den historiske lille havneby.

VIRK FOR TILGANG AF NYE MEDLEMMER!

August F. Schmidt:

Studier i Vider og Vedtægter I-II

(Schultz forlag 1937 og 1951)

Den meget produktive forfatter, hvis navn vil være medlemmer kendt gennem flere artikler i vore årbøger, har i disse to bøger gjort de gamle landsbylove (vider, vedtægter) til genstand for en nærmere behandling og derved opnået at give læsere af bøgerne et interessant billede af livet i de gamle bysamfund.

Af disse landsbylove er hidtil trykt og udgivet fem bind, og et sjette bind kan ventes. Det er dog kun et ret beskedent antal, der findes i den udgivne samling, i betragtning af, at der findes ca. 8000 landsbysamfund i Danmark. Fra Sorø amt findes kun to: Sneslev (Ø. Flakkebjerg herred) fra 1649 og Lyngø fra 1670, men flere kan måske findes i arkivgemmerne.

Viderne er i de fleste tilfælde forfattet af bymændene, i enkelte af præsten, og deres indhold falder på de væsentligste punkter sammen. Forfatteren påviser, at de tit er påvirket af bestemmelser i „Danske Lov, således f. eks. Slagelse marklov 1694—1728 (se årbog 1934). Kobstæderne havde nemlig også deres markforordninger, bl. a. Korsør.

Mange emner behandles i viderne: bymarken og arbejdet i den, bestemmelser om husdyr, fattigforsørgelse, bødestraffe o. m. a., og for den, der nærmere ønsker at vide noget om, hvorledes livet levedes i danske landsbyer i tiden fra 1460—1838, vil de to her omtalte bøger være i høj grad værdifulde.

Fritz Jacobsen.

